

ALEVİ KÜLTÜR DERNEKLERİ
GENEL MERKEZİ

HACI BEKTAŞ VELİ
ANADOLU KÜLTÜR VAKFI
GENEL MERKEZİ

ALEVİ ÇALIŞTAYI

BİRİNCİ ETAP ALEVİ ÖRGÜTLERİ
ve TEMSİLCİLERİ TOPLANTISI

DEĞERLENDİRME
İSTEM ve ÖNERİ RAPORU

Haziran 2009

- ANKARA -

BİRİNCİ BÖLÜM	7
BAŞLANGIÇ	7
A.USÜLE İLİŞKİN SAPTAMALAR, ÖNERİLER VE İSTEMLER	7
B. KAPSAM	11
İKİNCİ BÖLÜM	14
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	14
A. SORUNUN TANIMLANMASI ve TEŞHİSİ	14
B.SİYASAL BİR SORUN OLARAK ALEVİLİK	18
C. HUKUKSAL BİR SORUN OLARAK ALEVİLİK SORUNU	24
Ç. TEMEL SİYASAL-HUKUKSAL SORUNLAR	29
1. Zorunlu Din Dersleri:	29
2. Diyanet İşleri Başkanlığı:	33
3. Cemevlerinin İbadethane olarak kabulü:	36
4. Negatif ayrımcılığa yol açan ve derhal değiştirilmesi gereken mevzuat hükümleri:	42
5. Aleviliğin temel dinsel kurumlarının düzenlenmesi ve dedelik sorunu	46
6. Hacı Bektaş Veli Dergahı'nın Durumu	48
7. Kur'an Kursları, İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri Sorunu	51
8. ilk ve Orta öğretimin ayrımcılıktan arındırılması:	54
D.KAMU HİZMETLERİNDE AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ	56
E.KAMUSAL YAYINCILIĞIN AYRIMCILIKTAN ARINDIRILMASI	60
F.MADIMAK OTELİ MÜZE YAPILMALIDIR	62
SONUÇ	64
EK: Alevi Kültür Dernekleri (AKD) ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı (HBVAKV) Şubeler Listesi	

HACI BEKTAŞ VELİ ANADOLU KÜLTÜR VAKFI

(HBVAKV)

GENEL MERKEZİ

Sokullu Caddesi İğde Sokak No: 24 Dikmen Çankaya - Ankara

Tel: +90 312 478 22 60 Faks: +90 312 480 89 59

E-posta: hbvakv.gen.mer@gmail.com

Web: www.hacibektasvakfi.org / www.hacibektasvakfi.net

ALEVİ KÜLTÜR DERNEKLERİ

(AKD)

GENEL MERKEZİ

Sokullu Caddesi İğde Sokak No: 24 Dikmen Çankaya - Ankara

Tel: +90 312 483 11 66 Faks: +90 312 480 89 59

Web: www.alevider.com

©

İşbu raporun bütün yayın hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında kısmen ya da tamamen, herhangi bir biçimde çoğaltılması, dolaşıma sokulması ilgililerin iznine bağlıdır.

**ALEVİ KÜLTÜR DERNEKLERİ
GENEL MERKEZİ**

**HACI BEKTAŞ VELİ ANADOLU KÜLTÜR VAKFI
GENEL MERKEZİ**

**ALEVİ ÇALIŞTAYI, BİRİNCİ ETAP, ALEVİ ÖRGÜTLERİ
ve TEMSİLCİLERİ TOPLANTISI
DEĞERLENDİRME, İSTEM VE ÖNERİ RAPORU**

T.C. Devlet Bakanlığı tarafından 3-4 Haziran 2009, Çarşamba-Perşembe günleri, Ankara, Bilkent Otel’de düzenlenen “Alevi Çalıştayı 1. Etap, Alevi Örgütleri Toplantısı”na sunulmak üzere, ‘Alevi taleplerinin laiklik, demokrasi ve insan hakları temelinde’ ele alınmasına dönük, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi ve Alevi Kültür Dernekleri Genel Merkezi olarak, temsil ettiğimiz Aleviler adına, gündemde yer alan sorunun ortaya konuluşuna, ele alınışına ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerimizi içeren değerlendirme raporudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGIÇ

A. USÜLE İLİŞKİN SAPTAMALAR, ÖNERİLER VE İSTEMLER

Genel bir ifadeyle, son yirmi yıldır ülkemiz gündeminde can yakıcı bir hale gelen “Alevilik Sorunu” Cumhuriyet Hükümetleri tarafından ilk kez AKP Hükümetince, ele alınış biçimlerine ve geliştirilen söylemler bütününe ilişkin bütün itirazlarımız saklı kalmak üzere, ciddiye alınmış ve çözümü yolunda adım atılması yönünde bir irade ve isteklilik ortaya konulmuş durumdadır. Bugün yapılan bu toplantı bu anlamda, Cumhuriyet Hükümetleri'nin ilk kez doğrudan Alevileri, Alevileri temsil eden Alevi örgütlerini dinlemek ve anlamaya çalışmak bakımından önemli bir dönüm noktası niteliğindedir. Ancak yıllar içinde giderek karmaşıklaşan bir sorun, sorunun asli taraflarını dinlemeden, istemlerin niteliği üstünde tartışmadan çözülemeyeceği gibi; salt tek yönlü bir dinlemeyle ve sorunun doğrudan tarafı olan Alevilerle ve Alevi örgütleriyle çözüm önerileri hakkında bir diyalog geliştirmeden üstesinden gelinemeyeceği de açıktır. Bu bağlamda, bizler atılan bu adımı bir ilk adım olarak olumlu bulmakla

birlikte, sorunu gerçekten çözmek isteyen bir iradenin karşılıklı olarak geliştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi bakımından kimi noktalarda görüş, itiraz ve önerilerimizi belirtmeyi görev sayıyoruz. Buna göre:

1. Yapılagelmekte olan toplantı kamuoyuna da ilgili bakanlık tarafından açıkça belirtildiği üzere Alevilerin ve örgütlerinin istemlerinin dinlenmesi ve derlenmesiyle ilgili bir toplantıdır. Bu toplantının bu haliyle diyalog içermediği ve içeremeyeceği baştan bellidir. Sorunun çözümü içtenlikle isteniyorsa, bu toplantı başlangıç olarak kabul edilerek, diyaloga uygun yeni zeminler inşa edilmesi gerektiği açıktır.

2. Bu nedenle, bu toplantıdan başlayarak, diyalog kurma çağrısıymış gibi görünmekle birlikte diyalog zeminlerinin inşasını olanaksızlaştıran, sorunu medyatik hale getirerek kronikleştiren, Hükümet merkezli girişimlerden özenle kaçınılması gerektiği kanısındayız. Buna göre, Hükümet Aleviler ve Alevi örgütleriyle medya ve kimi köşe yazarları üzerinden konuşmaktan kaçınmalıdır.

3. Aynı şekilde, Alevilik sorunu ister AKP bünyesinde, isterse başka herhangi bir siyasal partinin bünyesinde yer alsın, Alevi kökenli şu ya da milletvekili ya da siyasetçi üzerinden diyalog kurularak çözülebilecek bir sorun değildir. Bu nedenle, sembol niteliği taşıyan taşıması, tek tek siyasal isimler üzerinden diyalog kurma girişimlerine son verilmelidir.

4. Cumhuriyet Hükümeti Alevi örgütlerine dönük, kendi geliştirdiği ölçütler doğrultusunda, bu ölçütlere dönük itirazlarımız saklı kalmak kaydıyla, temsil yeteneği en yüksek kesimleri bir araya getirerek dinlemeyi tercih ettiğine göre, bundan

böyle hiçbir Alevi örgütünü sorunun çözümü konusunda tek başına ve biricik muhatap olarak kabul ettiği anlamına gelebilecek ya da doğrudan bu anlamı içeren herhangi girişimde bulunmamalı, ilgili örgüt ya da örgütlerle bu yönlü ve Alevilerin, diğer Alevi örgütlerinin bilgisi dışında, kamuoyu denetimden uzak, Alevi örgütlerini ötekileştirici temalar kurmaktan kaçınmalıdır.

5. Çalıştay süreciyle başlamak üzere, Cumhuriyet Hükümeti'nin yalnızca şu ya da bu örgütü, Alevilik sorunu karşısında muhatap aldığına ilişkin, ilgili örgüt ya da kişilerden kaynaklanabilecek manipülasyon ve spekülasyonların önüne geçebilmek için, gerektiği hallerde ivedilikle resmi açıklamayla kamuoyu aydınlatılmalı, özel olarak Alevi örgütleri bu konuda bilgilendirilmeli, belirsizliğin çalıştay ve eğer devam edecekse açılım sürecini baltalamasına izin verilmemelidir.

6. Bu toplantıdan başlamak üzere, çalıştay sürecinin başarılı geçmesi için vazgeçilmez koşullardan biri saydamlık ve açıklık olmalıdır. Bu nedenle kayıt ve tutanak altına alınan tüm görüşler ve değerlendirmeler, ilgililerce Hükümet'e sunulan değerlendirme raporları ve istem ve öneriler bütünü, toplantıya çağrılan bütün örgüt ve temsilcilere, fark gözetilmeksizin dağıtılmalıdır.

7. Bu bap kapsamında toplantının dijital kayıtlarının toplantı bitiminde birer örneğinin katılımcılara takdimi elzemedir.

8. Aynı şekilde, her ne kadar çalıştay süreci farklı etaplarla düzenlenmiş ise de, her etabın ortak konusunun Alevilik sorunu olduğu gözetildiğinde, her etapta ortaya konulan görüşlerin, tutulan tutanak ve

kayıtların, mevcut toplantıya katılan Alevi örgüt ve temsilcilerine ulaştırılması gerektiği kanısındayız.

9. Buna bağılı olarak, çalıştay süreci bütün etaplarıyla tamamlandıktan sonra, oluşturulacağı ve nihai raporu yazmakla görevlendirileceği kamuoyuna açıklanan teknik komitenin oluşturulma sürecinde, işbu toplantıya katılan Alevi örgüt ve temsilcilerinin ilgili komite üyeliği için önerileri de alınmalı ve önerilen isimler de ilgili komiteye katılarak karma bir komite çalışması yürütülmelidir.

10. İlgili karma teknik komitenin ön çalışmalarını tamamlamasıyla ortaya çıkan taslak rapor, işbu toplantıya katılan Alevi örgüt ve temsilcilerine makul bir süre önce iletilerek, hazırun yeniden bir araya getirilmeli ve nihai bir değerlendirme toplantısı yapılmalıdır. Bu anlamda, çalıştay süreci nasıl Alevi örgüt ve temsilcilerinin bir araya getirilmesiyle başlatıldıysa, aynı şekilde tamamlanmalıdır.

11. Böylece sorunun doğrudan muhatabı olan Aleviler, örgütleri ve temsilci isimleri çalıştay sürecinin içinde etkin bir rol oynayabilirler. Alevilerin ve örgütlerinin etkin katılımı, desteği ve rızası olmaksızın ortaya atılacak çözüm önerilerinin baştan ölü doğacağı açıktır. Kaldı ki Alevi örgütleri Alevi sorunu çerçevesinde düzenlenen çalıştay sürecinin yalnızca ilk etabının katılımcıları olarak okunamaz ve kabul edilemez. Örneğin, çalıştay süreci içinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na ya da ilahiyatçılara, Alevilik üstüne çalışan akademisyenlere ve diğerlerine atfedilen roller ile örgüt ve temsilcilere atfedilen rollerin eşit ve aynı olduğu ileri sürülemez. Bu bakımdan çalıştay süreci içinde bütün etaplara Alevi örgütlerinin doğrudan ya da dolaylı katılımı, bu mümkün değilse

bütün etapların gelişim seyri ve sonuç bilgilerinin bu aktörlerle paylaşılması son derece önemlidir.

12. Aynı bağlamdan olmak üzere, Alevi açılım süreci içinde, bundan sonra hükümet merkezli olarak atılacak her adımda, işbu toplantıda hazır bulunan Alevi örgütleri ve temsilcilerince oluşturulan meclis asli muhatap olarak kabul edilmeli ve bu kabul, hiçbir yanlış anlamaya, belirsizliğe, spekülasyona izin vermeyecek açıklıkta kamuoyuna duyurulmalıdır.

B. KAPSAM

İşbu etabın katılımcı örgüt ve temsilcilerinin Hükümet tarafından hangi ölçütler üzerinden, nasıl belirlendiğine ilişkin tarafımıza herhangi bir bilgi verilmemiş olması tarafımızdan bir eksiklik olarak kabul edilmektedir. Ancak, Alevi sorununun artık ülkemiz açısından bir sorun olarak süregelenleşmesini “siyasal bir ayıp” olarak kabul eden bizler, bu eksikliğe karşın, bu toplantının bir başlangıç noktası oluşturması ve bir iyi niyet göstergesi olarak okunması gerekliliğinden hareketle, toplantıda yer almaktayız. Katılımımıza karşın, belirttiğimiz eksiklik dışında, ihmal edilemeyecek olduğunu düşündüğümüz kimi noktalarda görüş belirtmeyi gerekli görüyoruz. Buna göre:

1. İşbu toplantı ve bir bütün olarak çalıştay “Alevilerin talepleri” doğrultusunda ve “Alevi sorunu” etrafında düzenlenmiş olduğuna göre, ülkemiz Alevi nüfusunun önemli bir bileşeni durumunda olan ve “Nusayri” olarak nitelenmekle birlikte, kendilerini “Arap Alevisi” ya da kısaca “Alevi” olarak

tanımlayanların ilgili örgüt ve temsilcilerinin bu toplantıya çağrılmamış olmasını garipsiyoruz.

2. “Alevi çalıştayı” başlığından hareketle Caferilerle Arap Alevilerinin, aynı düzlemde değerlendirilerek kapsam dışı tutulması bizce anlaşılabilir bir tutumdur. Caferilik ya da On iki İmamcı Şiilik fıkhî bir mezhep olarak farklı bir biçimde konumlandırılabilir; ancak burada temel ölçüt, inançların özelliği değil, ilgili grupların kendisini nasıl adlandırdığı ve anlamlandırdığı olmalıdır. Caferiler kendilerini, **kavramsal** olarak Alevi kabul etmemektedirler ama Nusayri olarak adlandırılan grup kendisini açıkça Alevilik içinde kabul etmekte ve saymaktadır. O halde ilgili topluluk hangi ölçüyle dışarıda bırakılmıştır? İlgili topluluğun inançlarının kimi unsurları itibarıyla Alevilik kavramsallaştırma ve adlandırmasına içkin ve bu alanda baskın unsurlardan farklılığı gösterdiği ileri sürülebilir ama bu açıkça inancın referans olarak kullanıldığı anlamına gelecektir ki böylece toplantının merkezi kavramlarından biri olan laiklik baştan zedelenmiş olacaktır.

3. Bizler, Alevi sorununun “Alevilerin sorunları” olarak okunmasına ve bu okumadan hareketle çözüm önerileri ortaya atılmasına şiddetle karşı çıkıyoruz. Bu anlamda Alevi sorunu, ileride yeniden değineceğimiz üzere, ülkemizdeki baskın inanç grubunun, yani hakim durumdaki Sünni Müslümanlığın dışında kalan tüm inançların sorunlarıyla koşutluk gösterir. Bu çerçevede, Lozan Antlaşması kapsamında yer almayan, ancak hakim dinsel inanç mensuplarından farklılık gösteren tüm kesimlerin işbu çalıştay sürecinin bir parçası olması gerektiği kanısındayız.

4. Bu nedenle, bizler burada temsil edilmeyen farklı inanç mensuplarının karşı karşıya olduğu sorunlar adına temsilci rolüne çıkmayacaksa da, aynı anda onların karşı karşıya kaldığı sorunlarla da doğrudan ilgili olduğunu düşündüğümüz temel esaslara yer vermekten de uzak durmayacağız.

5. İşbu toplantı bileşeninin dışında tutulmakla birlikte, diğer Alevi örgütlerine karşı da bir farkındalık ve duyarlılık geliştirilmesi, ilgili örgütlerin istem ve önerilerinin de, farklı araçlarla da olsa, derlenmesi gereğinin de önemine dikkat çekmek isteriz.

6. Ancak asli olarak mevcut toplantı bileşeninin oluşturulmasında kullanılan ölçütler ne olursa olsun, bu bileşenin oluşturulmasıyla, Hükümet'in Aleviliği kendi çeşitliliği ve zenginliği içinde, kendinde bir değer olarak kabul ettiğini; bu durumun, bu haliyle Aleviliği şu ya da bu tikel biçimine indirgeyerek ya da hakim Sünni Müslümanlığın kodları ve anlam dünyasıyla sınırlı olarak anlamlandırma eğilim ve alışkanlığından vazgeçmeye doğru bir adım atma yönünde bir irade beyanı mahiyetinde olduğunu düşünmek isteriz.

7. İşbu düşünce doğrultusunda, Hükümet'in bu yönlü yaklaşımının kamuoyu nezdinde bilinirliği ve açıklanmışlığının sorunun çözümü doğrultusunda çok önemli bir adım olacağına altını çizmek isteriz.

8. Buradan hareketle, bizler, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi ve Alevi Kültür Dernekleri Genel Merkezi olarak, şubelerimiz ve üyelerimizi temsilen burada bulunduğumuzu; şubelerimiz ve üyelerimizin etrafında bulunduğu Alevilik anlayışının, büyük Alevilik ağacını oluşturan diğer anlayışlardan yalnızca biri olduğunu, bu

anlamda hiçbir Alevilik anlayışının tek başına o büyük ağacın yerine geçirilemeyeceğini ve esas kabul edilemeyeceğini; bu anlamda ortaya atılan çözüm önerilerinin Aleviliğin kendi tikelliklerini hiç ihmal etmeden ama büyük gövdeyi de gözden kaçırmadan ele alınmaları gerektiğinde ısrarlı olacağımızı beyan ederiz.

İKİNCİ BÖLÜM

SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. SORUNUN TANIMLANMASI ve TEŞHİSİ

İşbu raporda “**Alevi sorunu**” olarak belirtilen sorun, bütün çeşitliliğiyle tümünü ifade etmek üzere, Alevi toplulukların kendi iç ilişkilerinde tezahür eden, sahip oldukları inançlarla ilgili sorunlarını ya da doğrudan yanıtı yalnızca Alevi topluluklarca verilebilecek olan ve aynı kesinlikte yanıt verme hakkı tümüyle Alevilere ait herhangi bir soruyu, sorunu ya da sorun alanını kesinlikle ifade etmemekte; doğrudan **bir bütün olarak siyasal toplumun**

yapılanmasından ve onun örgütsel ifadesi olarak devlet ile devleti cisimleştiren siyasal aygıtlardan, araçlardan, kurum ve kuruluşlar ile ilgili siyasal aktörlerden kaynaklanan sorunlar yumağını ifade etmektedir. Ancak Alevi sorununun giderek süregelen bir sorun haline alması ve ülkemizin siyasal coğrafyasında çözüm yollarının tükenmediği halde, tıkanarak sorunun uluslararası platformlara taşınması, en başta soruna tanı konulma girişimlerinin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, öncelikle ele alınması gerektiğini düşündüğümüz sorun, ilgili sorunun nasıl tanımlandığı ya da teşhis edildiğidir.

Bu çerçevede:

1. Siyasal planda, her düzeyde ve her platform için geçerli olmak üzere, **Aleviliği tanımlama girişimlerinden vazgeçilmelidir.** Aleviliğin ne olduğu ya da olmadığı yalnızca Alevi topluluklar tarafından yanıtlanabilir ve yanıtlanmalıdır. Bu bağlamda yukarıda sayılan siyasal aktörlerden kaynaklanan tanımlama girişimlerinin önlenmesi için Hükümet ivedilikle bir irade serdetmelidir. Özellikle devletin siyasal-örgütsel yapısı içinde yer alan kurumlardan, başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere (bundan sonra rapor boyunca kısaca DİB olarak anılacaktır) kaynaklanan tanımlama girişimleri ve bu tür girişimlerde bulunan kurumların, yine başta DİB gelmek üzere referans mercii olarak kabul edilmeyeceğine ilişkin bir siyasal anlayışı yerleştirmek üzere, Hükümet simgesel de olsa, gecikmeden çeşitli adımlar atmalıdır. Özellikle DİB ile ilgili kısımda buna ayrıca yer verilecektir.

2. **Alevilik sorunundan “Alevilerin sorunları” ya da “kendisi bir sorun olarak Alevilik” anlaşılamaz.** Bu

çerçeve de Alevi çalışmayı Alevi inancının kendi iç sorunlarına müdahil olmaktan özenle kaçınmak zorundadır. Aleviliğin dinsel özelliklerine, ritüel yapısına, tecrübe edilmiş tarzlarına ilişkin çeşitliliği bir örnekleştirmeye ve bu bir örnekleştirme doğrultusunda devletin ve özel olarak hükümetin siyasal gereksinimlerine dönük yeni bir Alevilik inşası anlamına gelebilecek her türlü girişimden ve bu yönlü açıklamalardan kaçınılması Alevi sorununun çözümünde önemli bir aşamanın kolayca geçilmesini sağlayacaktır.

3. Geçtiğimiz iki yıl içinde birlikte tanık olduğumuz gibi, Alevi sorunu konusunda bir açılım gerçekleştirmek vaadiyle, Alevi inançlarının ne geleneksel, ne modern biçimlerinde kesinlikle yer almayan, Alevi inançları bakımından incitici “Muharrem iftarı” gibi “yeni gelenekler icat ve icra etmek” sorunun çözüm yolunu, en başta sorunun taraflarını birbirine yabancılaştırarak kapatmaktadır.

4. Alevi sorununun teolojik ya da tarihsel bir sorun olmayıp, doğrudan ve öncelikle siyasal bir sorun olduğu kabulünden hareketle, sorunun siyasal planda muhataplarının öncelikle doğrudan Alevi toplulukların kendisi ve sırasıyla ilgili örgütleri ve temsilcileri olduğu bizim açımızdan kırmızı bir çizgi anlamına gelmektedir. Bu nedenle sorunun çözümü için Aleviliği teolojik ya da tarihsel olarak tartışma konusu yapmak, sorunu çözmekten çok, daha da karmaşıklaştıracak ve içinden çıkılmaz hale getirecektir. Aleviliğin teolojik ve tarihsel boyutları, teolojik ve akademik düzeyde anlamlı ve canlı bir araştırma ya da tartışma konusu olabilir; ancak siyasal toplumdan ve özel olarak devletin yapılanmasından kaynaklanan bir sorun teologlar ve

tarihçilere havale edilmemelidir. Böyle bir havale girişimi de bizim açımızdan, yukarıda belirttiğimiz gibi, Aleviliği mevcut siyasal gereksinimlere göre yeniden inşa etmek üzere, Aleviliğe yeni bir tarih yazma ve teolojik özgünlüğünü imha girişimden başka bir anlam taşımayacaktır.

5. Bu bağlamdan olmak üzere, Alevi çalışmayı sürecinin tüm etapları Alevi sorununun siyasal niteliğinden hareketle, siyasal bir çözüm yolu bulunmasına odaklanmalı; gündeme getirilmesi mümkün olan Aleviliğin tarihsel, teolojik ve ritüel özelliklerine ilişkin görüş ve yaklaşımlar, Aleviliğin bir inanç olarak öneminin ve farklılığının altının çizilmesiyle sınırlı olarak ele alınmalıdır.

6. Alevi sorununun çözümünde karşılaşılan en önemli söylemsel unsurların başında farklılıkları reddeden, farklılıkların ve farklı olanların hakkını teslim etmeyi kabul etmeyen “kardeşlik” ve “birlik-beraberlik” söylemleri gelmektedir. Hükümet bu engelin aşılmasında öncü rol üstlenmeli, içi boş bir kardeşlik ve birlik-beraberliğin sorunları çözmek değil, üstünü örtmeye yaradığını artık kabul etmelidir. Gerçekten kardeşlikten söz edeceksek, kardeşliğin ancak dinsel, inançsal farklılıkların siyasal bir değer taşımadığı bir zeminde farklılıkların kabulü üzerinden olabileceği açıktır. Birbirinin aynısı olduğu düşünülen iki kişi, nasıl kardeş değilse, kardeş olabilmek için iki ayrı ve birbirinden farklı insanın varlığı ve öncelikle bu ayrılık ve farklılığın kabulü gerekiyorsa, bu farklı inançların gerçek bir kardeşliği için de temel koşuldur.

7. Alevi sorununun çözümünde bir diğer önemli söylemsel engel, sürekli yinelenen Aleviliğin bir zenginlik olduğu biçimindeki yaklaşımdır. Bu yaklaşım

açıkça Alevi inançlarını ve Alevi nüfusu, hakim inanç biçimleri ve nüfusu karşısında ikincilleştirmekte, hakim Sünni inançları asıl ve belirleyici ana gövde olarak konumlandırmakta, Alevilerin yalnızca bu gövdenin zenginliğini işaret eden ve her an vazgeçilebilir bir eklenti olduğunu içermektedir. Bu anlamda bu ülkenin eşit yurttaşları olduğuna inanma ve bunu siyasal zeminde görme ihtiyacı içinde olan Aleviler, daha baştan dışlanmış olmaktadır.

8. Son olarak, sorunun doğru teşhisi ve tanımı için atılması gereken ilk adımların başında Alevilerin ve Aleviliğin “güvenlik konsepti” içinde değerlendirilmekten vazgeçilmesi, bu yönlü manipülasyonlara prim verilmemesi, devletin tüm resmi belgelerinden buna dönük yaklaşımların ayklanması, Alevilerin ve örgütlerinin demokratik düzen içinde gerçekleştirdikleri siyasal etkinliklerin ve buna bağlı hak taleplerinin “terörize edilmemesi” gelmektedir.

B.SİYASAL BİR SORUN OLARAK ALEVİLİK

Alevi toplulukların, özellikle negatif ayrımcılığın çeşitli biçimleri altında karşı karşıya bulunduğu siyasal sorunlar, başta anayasamız olmak üzere, ülkemizin temel kurucu metinleri her ne kadar eşit yurttaşlık anlayışını vasetse de, mevcut devlet yapılanmasının gerek kurumsal düzeyde, gerekse bu kurumların kadroları ölçeğinde fiilen hakim Sünnilik inancına göre şekillenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluşundan bugüne Alevilerle, Sünni Müslüman halkın sözüm ona siyasetin merkezinden uzak tutulduğu; modernleşme süreci içinde

ötekileştirilen, dışlanan, çevrede tutulan Alevilik dahil, tüm kesimlerin siyasal alanda söz sahibi olma istemiyle öne çıktığını iddia eden görüşlerin varlığını bilmemize karşın, bu görüşlerin ihmal ettiği nokta, Sünniliğin devletin gereksinimleri doğrultusunda, başlangıçtan bugüne yurttaşlığın temel yapıtaşı olarak kullanıldığı, Aleviliğin ise tümüyle Sünnilik karşısında ötekileştirilerek Alevi yurttaşların ikincilleştirildiği ve ancak devletin ve hükümetlerin çeşitli gereksinimleri doğrultusunda ve tümüyle sınırlı rollerle siyasal alana çağrıldığıdır. Ayrıca Alevilerin ve hakim dinsel inançtan farklı diğer inançlıların karşı karşıya kaldığı ayrımcılık uygulamalarını ve baskıları anlayabilmek için yalnızca devletin kurum ve kuruluşlarına ya da hükümetlerin uygulamalarına bakmak yanıltıcı olacaktır. Özellikle kimi çevrelerde farklı inançlılara dönük olarak tezahür eden baskıları "mahalle baskısı"yla ifade etmeye ve açıklamaya çalışan yaklaşımlar olsa da, bu yaklaşımlar esasen, mahalle baskısını mümkün kılan siyasal atmosferi, baskıya zemin hazırlayan ve devamını mümkün kılan siyasal payandaları ihmal etmektedirler.

İktidarın merkezi devlet aygıtı dışındaki uğraklarının oluşturduğu, hapisanelerden okullara, göçmen kamplarından hastanelere, kırsallardan köylere, mahallelere kadar geniş bir alanda insan hayatını iktidar mantığına uygun bir şekilde yönlendirdiği çok ayrıntılı bir yönetim mekanizması da mevcuttur. İnanç ayrımcılığı veya farklı inançlar arasındaki eşitsizliklerden kaynaklanan baskıcı uygulamalar, bu kurumların oluşturduğu geniş iktidar şebekesi içinde dolaşıma girerler ve diğer iktidar tekniklerinden ayrı olarak ele alınamazlar. Bu anlamda Alevi sorunu salt inanç siyasetiyle ilgili bir sorun değildir; aynı zamanda bütün yurttaşların

eşitliği ve özgürlük hallerinin denklığı ile karşılıklılığı çerçevesinde düşünölmek zorundadır. Bu çerçevede bütün farklılıklarıyla birlikte eşit yurttaşlık temelinde birlikte yaşamın anahtar terimlerinden biri laikliktir ve bizler, temel hukuksal metinlerin aksi yönde belirttiğı iradeye karşın, Türkiye'nin laik bir devlet olmadığını, ancak laik olması gerektiğini, birlikte yaşam açısından laikliğin hava kadar, su kadar önemli olduğunu kabul ettiğimizi beyan ederiz.

Türkiye'de kabul gören anlayışına göre laiklik din ve devlet işlerinin ayrılmasından ibarettir. Ancak öncelikle laikliğin özcü olarak tanımlanmasına baştan karşı çıkmak gerektiğı kanısındayız. Laikliğin de her kavram gibi belirli bir tarihi vardır ve bu tarih geçerli olduğı coğrafya parçasıyla karşılıklı olarak ele alınmalıdır. Yerel tarihimiz açısından bakıldığında, bu anlayış, devleti kurtarmak ve güçlü kılmak için gereksinim duyulan dönüşümlerin yapılması ve kök salmasında dinsel taassuptan kaynaklanacak engellerden kurtulmak anlamında kavranmıştır. Bu yüzden, büyük oranda eğitimsiz ve bir o kadar da dindar olduğı düşünölen geniş yığınların dinsel manipölasyona açık olmasının yarattığı açmazı çözecek bir kurumsal çerçeve olarak DİB, Türkiye'de laiklik savunusu yapan siyasi çevrelerin bile takdirine mazhar olmaktadır. Tarikat ve cemaatlerden arındırılması hedeflenmiş bir toplumda, İslam'ı bir "yurttaşlık dini" şeklinde yorumlayıp Cumhuriyetçi bir işlev yerine getirmesi beklenen DİB, uzun tarihi boyunca yurttaşlığın soyut eşitlik mantığına uygun bir davranış örüntüsü geliştirmek şöyle dursun, yurttaşlar arasındaki inanç ayrılıklarına hep bir taraf olarak müdahale etmiş, Türkiye'de Hanefi Müslümanlığın bayraktarlığını yapmış, bizzat tarikat ve cemaatlerin beslendiğı ve beslediğı alanlardan biri olmuştur.

Bu bapıtan olmak üzere:

1. Laiklik açısından bakıldığında, din ve devlet işlerinin ayrılması laiklik için gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Laiklik, farklı inançlar ve ahlak sistemleriyle var olan bir toplumda siyasal özgürlüğün ve eşitliğin nasıl olanaklı olacağı sorusuna verilmiş bir yanıtıtır. Bu yüzden, tarafsız devlet, herhangi bir inancın devlet aygıtının imkanlarını kullanarak diğer inançları baskı altına almamasını sağlamak üzere geliştirilmiş bir araçtır. Türkiye'de kabul gören laiklik tarifi, aracı amaç olarak kabul etmektedir. Soruna bu açıdan bakıldığında, laikliğin amacı güçlü devlet değil, **eşit ve özgür** yurttaşlardan oluşan bir siyasal toplum inşa etmektir ki DİB bu amaçla temelden çelişmektedir ve kesinlikle kaldırılmalıdır.

2. Her yurttaşın laik bir çevrede yaşamayı talep etme vardır. Bu anlamda laik bir çevrede yaşam hakkı, özellikle ve öncelikle devlet ve onun kurumsal yapılanmasından, bunu da aşan bir biçimde çeşitli siyasal oluşumlardan ve aktörlerden gelen tehditler ile birey ve cemaatlerden gelen tehdit ve tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu itibarla laikliğin ölçütü, ülkemizin onu bile gerçekleştiremediği, yalnızca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak kabul edilemez. Hakim dinsel inançlıların dışında kalan, farklı dinsel inançlara sahip yurttaşların, aynı dinsel inanç içinde sayılsa bile kendi farklılıklarını işaretleyen toplulukların ve nihayet herhangi bir dine mensup olmayan yurttaşların eşit ve özgür yaşam hakkının tehlike ve tehditlerden arındırılması gerekir. Bu anlamda hakim dinsel inançlıların, ifade ve düşünce özgürlüğünün özüne dokunulmamak kaydıyla, siyasal ve toplumsal düzeyde tehdit olmaktan çıkarılması; bunun için en

başta siyasal toplumun tüm dinsel referanslarından arındırılması ve buna uygun siyasalar geliştirilmesi temel koşuldur.

3. Yukarıda dile getirdiğimiz anlayış doğrultusunda, siyasal olarak Alevi sorununun çözümü öncelikle sorunun siyasal toplumun bütününe sorunu olduğunu kabul etmekten geçmektedir. Bu anlamda Hükümet, Alevileri salt kendi inançları doğrultusunda istemlerde ve çözüm önerilerinde bulunan bir topluluk bütünü olarak görmekten vazgeçmeli ve daha da önemlisi, Alevi toplulukları bununla sınırlı olarak yeniden örgütlenme girişimi anlamına gelecek girişimlerden kesinlikle kaçınmalıdır.

4. Bu çerçevede bizler Alevilik sorununun tarafların karşılıklı “pazarlık konusu” yapacağı ve “siyasal pazarlıklar” üzerinden çözeceği bir sorun olduğu biçimindeki bütün yaklaşımları reddettiğimizi açıkça belirtiriz.

5. Buna bağlı olarak, Alevilik sorununu pazarlıkla çözülebilecek bir sorun olarak görmek, şimdi olduğu gibi, Alevilerden belli siyasi taleplerde bulunmaları, devlet ve birey ilişkilerinde hak ve yükümlülüklerin dağılımını belirleyen merkezi siyasal otoritenin karşısına, Alevi kimliğini taşıdığı kabul edilen insanların ihtiyaçları ve beklentilerini karşılamak üzere yapılandırılmış az çok tutarlı ve bütünlüklü bir talepler listesiyle çıkmalarını gündeme getirmektedir. Dolayısıyla Alevi hareketi, siyaset sahnesinde Alevi talepleri olarak kabul edilebilecek nitelikteki istekleri formüle etmek, ama her şeyden önce taleplerin öznesi olarak kabul edilen Aleviler adına talepte bulunmaya yetkili olacak veya siyasal alanda Alevilerin bütününe temsil edebilecek bir siyasal

merkez inşa etmek gibi bir dayatmayla karşı karşıya kalmaktadır. Bu dayatmayı kabul etmediğimizi ve etmeyeceğimizi bir kez daha yineliyor; burada yalnızca kendi üyelerimizi temsil ettiğimizin bir kez daha altını çiziyoruz.

6. Bu çerçevede Hükümetin, gerek kurumsal düzeyde, gerekse tekil aktörleri aracılığıyla Alevi örgütlerinin çok merkezli ağ görünümüne müdahil olma çabalarından uzak durmaya çağırıyoruz. Buna göre, bu ağ tarzı örgütlenme kolaycı ve siyasal açıdan beylik eleştiriler yapılmasını da beraberinde davet etmektedir. Bu eleştirilere göre, Alevi hareketinin çok parçalı ve merkezsiz yapısı, Alevi toplumunun siyasal sorunlarını “çözme” veya taleplerini karşılama iddiasındaki bir siyasal iktidar karşısında Alevilerin siyasal pazarlık gücünü zayıflatmakta, hatta Alevilerin hiçbir şekilde hak öznesi olarak siyasal arenada görünmemelerine yol açmaktadır. Hükümet, bu beylik eleştiriler doğrultusunda Alevi hareketinin bu yapısını “siyasal muhatap” bulamama şeklinde sunmaktan artık vazgeçmelidir.

7. Bu anlayıştan vazgeçilmemesi demek Hükümet’in kendi anlayışına uygun bir “siyasal muhatap” oluşturmaya, bu muhatapı hiyerarşik olarak yapılandırmaya, Alevi toplulukları, bir merkeze sahip bir cemaat gibi yeniden örgütlemeye girişmesi; yani kendi gereksinimlerine uygun yeni bir Alevilik inşası demek olacaktır.

8. O halde, Hükümet, Alevi örgütlerine haiz olmadığı ve olması da gerekmeyen bir birliği dayatan bu tarz yaklaşımı daha baştan reddetmeli, onun yerine farklı Alevi kesimlerinin farklı taleplerinin

olduğunu kabul etmeye hazır, parçalı bir siyaset üretmelidir.

9. Bu parçalı siyaset mantığı içinde, yurt dışında yaşayan Alevilerin örgütleriyle de, ilgili ülkelerin siyasal ve toplumsal koşulları ve çerçevesi ile buralarda yaşayan yurttaşlarımızın gereksinimleri gözetilerek ilişki kurulmalıdır. Oysa şimdiye değin çeşitli hükümetler yurt içinde uyguladıkları siyasal çizgiyi yurt dışında da olduğu gibi izlemiş ve yurt dışı Alevi örgütlülüğünün tümünü muhatap kabul etmek yerine, tikel örnekleri bu bütünün yerine geçirmeye çalışmış; muhatap kabul ettiği örnekler dışındakileri olabildiğince yalıtmaya, marjinalleştirmeye, yurt içi ve yurt dışı alanlarda çeşitli olumsuz siyasal sıfatlarla yalnızlaştırmaya, güçten düşürmeye ve dahası, bu örgütlerin ilgili ülkelerde Alevi yurttaşlar lehine elde ettiği kazanımları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ne yazık ki Alevi sorununu sürekli gündeminde tutan mevcut Hükümetin tutumu da bundan farklı olmamıştır. Bizler, Hükümetin bu tutumunu ivedilikle gözden geçirmesini ve bu tutumdan aynı ivedilikle vazgeçmesi gerektiğini savunuyoruz.

C. HUKUKSAL BİR SORUN OLARAK ALEVİLİK SORUNU

Türk anayasa düzeninde, yurttaşların hakta ve özgürlükte eşitliğinin, belirli sınırlar dahilinde, formel güvencelerle tanınmış ve korunmuş olduğu görülmektedir. Anayasa'ya göre, bütün yurttaşlar, başka şeyler yanında, din ve mezhep, inanç ve kanaat sebebiyle ayrımcılık görmeksizin hukuk önünde eşittir ve bütün işlemlerinde kamu otoritesinden eşit muamele görürler (Madde 10). Yine Anayasa'ya göre, kutsal din duyguları devlet işlerine

ve politikaya kesinlikle karıştırılmaz (Başlangıç, Md. 24); bütün yurttaşlar maddi ve manevi varlıklarını koruma ve geliştirme (Başlangıç, Md. 17), özgürce inanma ve ibadet etme (Md. 24), özgür düşünce (Md. 25), özgür ifade (Md. 26) ve özgürce örgütlenme (Md. 33) haklarına sahiptir. Devlet, insan haklarına saygı, laiklik, demokrasi ve hukuk yönetimi güvencesi vermekte (Md. 2); kişilerin mutluluğunu sağlama, özgürlüklerini kullanmalarına mani olan engelleri kaldırmak ve insanın maddi ve manevi gelişimine hizmet edecek koşulları sağlamak yolunda çalışma görevini üstlenmektedir (Md. 5). Ayrıca Anayasa, insan haklarına saygı ve hukuk devleti ilkeleriyle aynı yönde olarak, iç hukukta yürürlüğe girmiş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların yasa hükmünde olduğu; bununla beraber, yasa hükümleriyle çatışma halinde uluslararası antlaşma hükümlerinin öncelik taşıdığı kuralını koymuştur (Md. 90). Bu bağlamda, ayrımcılığa karşı eşit hak ve inanç özgürlüğü güvenceleri içeren Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (özellikle Başlangıç, Md. 3, 18 ve 26) ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (özellikle Başlangıç, Md. 9 ve 14) hükümleri özellikle anılmalıdır. Bununla birlikte Anayasa, ilk ve orta öğretimde din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin okutulması zorunluluğunu getirmekte (Md.24) ve özel yasasında İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına müteallik işleri yürütmek, bu bağlamda İslam mabetlerini yönetmek ve toplumu din ve ahlak konularında aydınlatmakla görevli kılınmış olan Diyanet İşleri Başkanlığını anayasal bir statüye kavuşturmuştur (Md. 136). Yine Anayasa, tekke ve zaviyeleri kapatan ve şeyhlik, dedelik, babalık gibi unvanların kullanılmasını yasaklayan 1341 tarih ve 677 sayılı Yasa hükümlerinin

herhalde anayasaya aykırı sayılamayacağı kuralını koymaktadır (Md. 174).

Anayasanın bütünselliği göz önünde tutularak yorumlandığında bu çerçevenin önemli sınırlılıklar taşıdığı ve bu nedenle Türkiye'de mevcut inanç pratiklerinin çeşitliliğini kavrayacak genişlikte olmaktan uzak olduğu söylenmelidir. Özel olarak Alevi inancına mensup yurttaşların inanma, ibadet etme ve dini kültürünü yeniden üretme alanındaki haklarının ciddi güvence açıkları ile malul olduğu bilinen bir husustur. İslam dininin ortodoks bir yorumunun (Sünni ve özellikle Hanefi-Maturidi) zamanla ulusun devletçe tayin edilmiş normal dini haline gelmesinde, yukarıda anılan iki istisnanın, yani din derslerinin ve DİB bünyesinde kamu hizmeti olarak örgütlenen din hizmetlerinin, yayılmacı ve asimilasyoncu bir mantıkla yürütülmesi kuşkusuz belirleyici olmuştur. Dinle devletin yeniden entegrasyonu olarak nitelenebilecek bir süreç, laik ilkenin ülkemize özgü yerleşmesi ile birlikte yürümüş ve Türkiye'ye özgü laiklik pratiği bu entegrasyondan doğmuştur. Bu sınırlılıkların giderilmesinin ülkede inanç pratiklerinin hukuki düzeninin özgürlük ve eşitlik temelinde yeniden kurulması için taşıdığı önem herhalde teslim edilmelidir. Bununla birlikte, mevcut anayasal çerçevenin sınırlarını da aşan bir ayrımcılık durumunun kalıcılaştığı saptanmalıdır. Başka bir deyişle, anayasanın sözünde bir değişiklik yapılmaksızın daha özgürlükçü ve eşitlikçi bir yorum ışığında kavranabilme imkanından söz edilebilir. Bundan başka, yasalar ve idari düzenlemeler ile somutlaşan hukuk düzeninin, anayasal çerçevenin illa gerektiriyor olmadığı bir düzeyde eşitsizlikçi hükümler içerdiği görülmektedir Ek olarak, hukukun uygulanmasındaki kronik aksamaların yol açtığı

ve/veya sivil toplumda özel yurttaşlar eliyle gerçekleştirilen ayrımcı pratiklerin, tabloyu daha da ağırlaştırdığı not edilmelidir.

Genel olarak, kişinin dini yaşantısındaki özerkliğine ilişkin medeni hukuk kurallarının, vicdan özgürlüğünün ve din sebebiyle ayrımcılığa karşı eşitlik hakkının korunmasına ilişkin ceza hukuku kurallarının, keza dini faaliyetleri de içerecek şekilde örgütlenme özgürlüğünün, dini bakımdan nötr terimlerle kurulduğu görülmektedir. Ancak burada, genel ve nötr terimlerle ifade edilmiş olmasına karşın önemli bir ayrımcılık üretici işlevi gören 2006 tarih ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu (Md. 7/1: "...Aile kütüklerinde aşağıdaki bilgiler bulunur...-e) Dini...") anılmalıdır. Buna göre, TC yurttaşlarının nüfus kayıtlarında yer verilmesi gereken zorunlu bilgiler arasında yurttaşın dini de bulunmaktadır. Bu hüküm, 5490 sayılı Yasayla yürürlükten kaldırılan 1972 tarih ve 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nda da benzer bir ifadeyle yer almaktaydı (Md. 43/1: "Aile kütükleri; ailenin bütün fertlerinin, ... dinini...ihtiva eder"). İnanıcı açıklamaya zorlama niteliği taşıdığı gerekçesiyle Anayasaya aykırılığı (Md. 2, Md. 15/2 ve Md. 24/3 yönlerinden) ileri sürülerek Anayasa Mahkemesi önünde iki kez (E-1979/9 ve E-1995/17) dava konusu edilen bu hükmün (1587 sayılı Kanun, Md. 43/1) iptali istemi iki kez marjinal oyçokluğuyla reddedilmiştir. İlgili Anayasa maddelerinin açık lafzı, karşı oyların çokluğu, doktrindeki genel kanaat ve daha sonraki benzer bir davada Anayasa Mahkemesi'nin yine oyçokluğuyla verdiği bu kez iptal yönündeki kararın gerekçesi (E-1995/25) birlikte düşünüldüğünde anayasallığı konusunda ciddi biçimde sorunlu olduğu açık olan bu hükmün, halen yürürlükte olan 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda da muhafaza edilmiş olması

bizce acil bir problemdir. 5490 sayılı Yasada yer alan seçenekler (Md. 35/2: "Aile kütüklerindeki din bilgisine ilişkin talepler, kişinin yazılı beyanına uygun olarak tescil edilir, değiştirilir, boş bırakılır veya silinir") sorunun özüne dokunmayan ve iyimser bir nitelemeyle kısmi bir düzeltim sağlamıştır ve anayasal güvencenin asgari gereğini karşılayacak ciddiyette olmaktan uzaktır. Bu bakımdan, 5490 sayılı Yasanın Md. 7/1-e fıkrasının TBMM eliyle kaldırılması veya iptali için itiraz yoluyla Anayasa yargısı önüne – bir kez daha – taşınması aciliyet taşımaktadır.

Buna göre:

1. Her ne kadar, geçirdiği değişiklikler nedeniyle hala 1982 Anayasası olarak adlandırılması garip olsa da, 1982 Anayasası'nın askeri bir darbeyle şekillenmiş ve baskı koşullarında oylatılarak onaylatılmış bir anayasa olmasının yanı sıra, günümüzün gereksinimleri karşısında son derece yetersiz kalışı karşısında, bizce atılması gereken temel adım bu anayasanın tümüyle kaldırılarak daha eşitlikçi yeni bir anayasal düzene geçilmesidir.

2. Ancak yeni anayasa değişikliği çalışmalarını toplumun bütün kesimlerinin, hazırlık sürecinin bütün aşamalarında müdahil olabildiği, en geniş katılım ve oydaşmayı arayan bir anlayışla sürdürülmeli, kapalı kapılar ardında ve tartışma-eleştiri kültüründen uzak, teknik komisyonlara havale edilmemeli ve bu yanılla oldu-bittiye getirilmemelidir.

3. Mevcut anayasal düzenin tümüyle bir hamlede değiştirilemeyeceği, oysa Alevi sorununun giderek can yakıcı hale geldiği kabulü altında, anayasanın, aşağıda ayrıca ve özel olarak değineceğimiz, zorunlu din dersini düzenleyen

hükümleri ile DİB'in konumunu belirten hükümleri derhal değiştirilmelidir.

4. Yukarıda andığımız, 2006 tarih ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun ilgili maddeleri derhal değiştirilmeli ya da Anayasa yargısına taşınmalıdır.

5. Mevcut anayasanın 150. maddesinde düzenlenmiş olan Anayasa yargısına iptal başvurusunda bulunma hakkının kapsamı mutlaka genişletilmelidir.

Ç. TEMEL SİYASAL-HUKUKSAL SORUNLAR

1. Zorunlu Din Dersleri:

Anayasanın 24. maddesi ile getirilmiş zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin, özellikle Alevi yurttaşların vicdan özgürlüğüne ağır bir müdahale teşkil ettiği iyi bilinen bir konudur.

Zorunlu din dersi uygulamasına kesin olarak son verilmelidir.

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 9.11.2008'de kesinleşmiş olan Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye davasına ilişkin kararında, bir bütün olarak mevcut din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi pratiğinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1. Ek Protokolü 2. maddesinde güvenceye alınan velilerin inançlarına uygun eğitim hakkını ihlal edici nitelikte olduğu hükme bağlanmıştır. Bu kararı izleyen tartışma

henüz sonuca varmamış durumdadır. Raporlara göre, Zengin kararının ardından aynı konuya ilişkin idare aleyhine yaklaşık 4 bin dava idari yargı önündedir. Ancak tartışılan reform henüz ortada yoktur.

Türkiye’de siyasal irade bir yandan bu konuda reform için gerekli adımları atmamakta, öte yandan bu konunun ancak kapsamlı bir anayasa değişikliği yoluyla çözüme kavuşacağını savunmaktadır. Oysa ki mevcut anayasal düzen içinde de sorunu, uluslararası platformlara taşımadan çözebilecek yollar mevcuttur.

Buna göre, anayasanın ilgili amir hükmünün zorunlu dinsel eğitimi bütün yurttaşlara dayattığı yolundaki hukuksal yorum, hukuken son derece tartışmalıdır ve anayasanın en temel ilkelerden biri olarak işaret ettiği laiklik ile başlangıç kısmıyla, temel hükümler ile değişik bir çok maddede yinelenen bütününe içkin öze aykırıdır. Anayasa’nın 24. maddesinde konuyla ilgili olarak “Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır” hükmüne yer verilmekte, devamında ise şöyle denilmektedir: “Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” Bu haliyle ilgili maddenin muhatabı öncelikle yasama ve yürütme organlarıdır. Yani anayasa din dersinin müfredatta bulunması zorunluluğunu ilgili kurumlara getirmektedir. Ancak aynı anayasa bütün yurttaşların isisnasız din eğitimi almak zorunda olduğuna ilişkin herhangi bir hüküm getirmemektedir. O halde ilgili

hükümün amacı herkese zorunlu olarak din dersi vermek değil, dinsel eğitimi devlet kontrolü altında tutmaktır ki anayasaya içkin laiklik ilkesi bakımından da doğru olanın bu olması gerekir. Bu ışıkla okunduğunda ilgili hükümün açık anlamı şudur: “İlköğretim ve lise düzeyinde din dersinin müfredatta bulunması zorunludur. Devlet, öğrenci velisinin talebi halinde, öğrenciye din dersi vermekle yükümlüdür.” Kaldı ki zorunlu din dersi uygulaması dileyenlerin muaf tutulma olanağının önünü kesmemektedir. Nitekim AİHM, Polonya aleyhine açılan iki davada, muaf tutulma olanağının olması halinde, zorunlu din dersinin Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi’ne aykırılık doğurmayacağını kabul etmiştir. (Saniewski/Polonya, C.J ve diğerleri/Polonya davaları)

Kaldı ki ilgili sözleşmeye gitmeden de mevcut anayasada muafiyet olanağına ilişkin güçlü bir dayanak mevcuttur. Bu çerçevede Anayasa’nın 13. maddesine göre, temel hak ve özgürlüklere ilişkin getirilecek sınırlamalar Anayasa’nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyet’in gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz, hakkın özüne dokunamaz.

Zorunlu din dersi temel bir hakka müdahale olduğuna göre, Anayasa’nın ilgili hükmü “herkes din dersini zorunlu olarak alır” ibaresine yer vermediğine göre, bunu böyle yorumlamaya kalkışmak yukarıda temel hak ve özgürlüklere ilişkin öngörülen ölçütlere tümüyle aykırıdır; yani bizzat mevcut anayasaya aykırıdır. Bu aykırılığın düzeltilmesi için mevcut anayasanın tümüyle değiştirilmesini beklemeye gerek yoktur.

Gerek Strazburg içtihadı, gerekse Türkiye’nin 2003’te taraf olduğu BM Kişisel ve Siyasal Haklar

Sözleşmesi'nin denetim organı olan İnsan Hakları Komitesi'nin görüşlerinde açığa çıkan üç temel nokta gözetildiğinde sorun, mevcut anayasal düzen içinde de rahatlıkla çözülebilir. Buna göre, devlet okullarında müfredatta din dersi bulunabilir. Ancak din dersi bir dini inancın öğrencilere aşılması şeklinde yürütülemez ve nihayet, din dersi zorunluysa, öğrencilere ayırım gözetilmeksizin din dersinden muaf olma hakkıyla beraber velilerin rızasına uygun başka seçenekler de sunulmak zorundadır.

Mevcut anayasal çerçeveye veri sayılarak, derhal muafiyete ilişkin düzenlemeler yapılmalı, dileyen öğrencilere velilerin isteği doğrultusunda din dersi verilmelidir. Halen yürütülmekte olan din dersleri açıkça Hanefi inancın endoktrinasyonu olarak yürütülmektedir. Bunun için tüm din ve ahlak bilgisi kitapları değiştirilmelidir. Son olarak, mevcut din dersinden muaf tutulan öğrenciler için yeni seçenekler oluşturulurken, Alevi toplulukların ilgili örgütlerine mutlaka danışılarak ve seçenekleri oluşturacak teknik komiteler, DİB ve İlahiyat Fakülteleri gibi hakim dinsel algının üreticisi konumunda bulunan kurumların temsilcilerine yer verilmeksizin, ilgili Alevi örgütlerinin doğrudan ve dolaylı katılımlarıyla belirlenmeli ve seçenekler Alevi topluluklar ve örgütleri nezdinde geniş bir tartışma zemininde değerlendirildikten sonra müfredata konulmalıdır.

Hükümet, bu konuda adım atmakta kararlıysa, bu değişiklikleri gerçekleştirerek en azından konunun, eğer ilgili düzenlemelerin Anayasa'ya aykırılığını iddia edecek siyasal aktörler varsa, Anayasa yargısına intikalini sağlamalı ve ulusal bir içtihadın oluşumuna vesile olmalıdır.

2. Diyanet İşleri Başkanlığı:

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına müteallik işlerini bir kamu hizmeti olarak yürütmek üzere merkezi idare içinde ve özgün bir yapıda örgütlenmiş bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'de din alanındaki siyasal müdahalenin temel kurumlaşması olagelmıştır. Bu kurumlaşmanın, evrensel ya da teorik bir perspektiften bakıldığında eşitlikle ve bunun kamu otoritesi alanındaki yansıması olan tarafsız devlet ilkesi ile bağdaşmadığı açıktır. Bu nedenle DİB'nin, eşitlik hakkının anayasal istisnasını oluşturduğunu söylemek gerekir. Eşitliğe olduğu kadar vicdan özgürlüğüne de doğrudan bir müdahale olmasına karşın bu problemin, doğrudan doğruya anayasal düzenden kaynaklanması nedeniyle;

Diyanet İşleri Başkanlığı kesin olarak kaldırılmalıdır.

Ancak DİB mevcut anayasal düzenlemeler tümünden değiştirilmeden kaldırılamıyorsa bile, yeniden düzenlenebilir.

Başkanlık, İslam dini söz konusu olduğunda, din hizmetlerinden bazılarını tekel olarak yürütmektedir, örneğin mabetlerin yönetimi ve mushafın sahilliğinin tasdik ve tescili gibi. Başka bazı hizmetlerde ise devlet dışı girişimlere, Başkanlığa tanınmış kolluk yetkilerinin denetimine tabi olarak, serbesti tanınmıştır; mushaf basımı ve yayımı hizmetinde olduğu gibi. Nihayet, bazı hizmetlerde ise, genel hukuk düzeninin kurallarına tabi olarak ve Başkanlığın ayrıca bir kolluk yetkisi ve denetim görevi bulunmaksızın hem Başkanlık, hem de devlet dışı

girişimler faaldir; dini konularda eserler yayımlamak gibi. Bu kademeli düzen içinde mabetlerin yönetimi, devlet dışı girişime kapalı bir tekel alanı niteliğindedir.

DİB'nin, 1924 tarihli kuruluş yasasından farklı olarak, 1965 tarihli yasa ile üstlendiği "toplumu din ve ahlak konularında aydınlatma" görevinin, genelde ahlak sahasını dinselleştirmek ve özelde Alevileri Sünnileştirmek amacına hizmet ettiği açıktır. DİB, nihayet bir kamu kurumudur; teolojik değil, hukuki ve siyasi öncüllerden hareket etmek zorundadır. Eğer anayasal statüsünün zorunlu kıldığı ("...laiklik ilkesi doğrultusunda..."; Md. 136) tutumu alabilmesi için, ayrıca bir de teolojik bir zemin bulması gerekiyorsa, nasıl becereceğini kendisi bulmak üzere, teolojik kabullerini de, özgür yurttaşların dini kimlik ve eşit özgürlük haklarını zedelemeyecek şekilde dönüştürmek zorundadır.

Bu çerçevede, DİB'in gerek kuruluş yasası ve gerekse kendisine görev veren tüm düzenlemeler gözden geçirilerek;

İslam dini alanında tekel oluşturan vasıfları ortadan kaldırılmalıdır.

Toplumun din ve ahlak konularında aydınlatma görevi kesin olarak elinden alınmalıdır.

İbadethanelerin yöneticisi olma vasfı kesin olarak elinden alınmalı, denetim göreviyle sınırlandırılmalıdır.

İslam'la ilgili bütün alanlarda tekel oluşturma gayesiyle referans mercii olarak kendini gösterme arzusu kesinlikle dizginlenmeli, İslam diniyle ilgili her konuda referans olarak kabul edilmemeli ve özellikle laiklik çerçevesiyle sınırlı olduğu ve birincil görevinin laikliği korumak olduğu, güçlü vurgularla kendisini

düzenleyen bütün mevzutta yeniden düzenlenmelidir.

Bu doğrultuda, Hükümet sorunu çözmek istiyorsa, mevcut anayasayı tümden değiştirmeyi beklemeden adım atabilmeli, DİB'in işlevini düzenleyen mevzuatta yapılacak değişiklikler doğrultusunda, kadrolarında ve bütçesinde de ciddi bir kesintiye ve indirime gidilmelidir.

DİB, mevcut haliyle temsil ettiğini iddia ettiği ve biricikliğini dayattığı Müslümanlıkla ilgili gerekliliklerin ve işlevlerin ötesinde açıkça siyaset üreten ve neredeyse Cumhuriyet Hükümetleri'nin üzerinde yer alan bir konuma yükselmiştir. Anayasa'da kurumların görevi ve işlevleri açıkça tanımlanmıştır. DİB yürüttüğü faaliyetlerle, açıkça bir çok örnekte, temel çerçevesi olan laiklik ilkesini zedelediği gibi, temel işlevsel sınırlarını da ihlal etmektedir. Bu, demokratik olsun olmasın, hiçbir siyasal toplum için kabul edilemez bir durumu işaret etmektedir.

Mevcut haliyle DİB Alevilik sorunun çözümünde başlıca engel olarak durmaktadır. Gerek zorunlu din dersleri, gerek kaynakların eşit paylaşımı, gerek inançların kendilerini tanımlama özgürlüğü ve gerekse inançların kendi tecrübe ediliş tarzları, vb alanların tümünde DİB yolu kapatan başlıca aktördür ve sorunları çözmek isteyen Hükümet, bu konuda içtenlikli ve kararlı bir irade serdedecekse işe DİB'e el atmakla başlamak zorundadır. Bu doğrultuda 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili hükmü derhal değiştirilmelidir. Bu hükme göre, (M.89) "Siyasi partiler, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan

Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136 ncı maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler.”

Sonuç olarak, bu çerçevede bizlerin DİB tarafından içerilmek ya da DİB benzeri yeni bir yapılanma istemimiz kesinlikle bulunmamaktadır. Böyle bir istemin yukarıda çerçevesini genel çizgileriyle çizdiğimiz Alevi çeşitliliğine ve Alevi örgütlülüğünün yapısına tümüyle karşı olduğunu ve bu yönlü girişimleri desteklemeyeceğimiz gibi, buna karşı demokratik düzen içinde mücadele edeceğimizi de belirtmek isteriz.

3. Cemevlerinin İbadethane olarak kabulü:

Bize göre, eşitlikçi bir yurttaşlık anlayışı için, DİB'de ifadesini bulan entegre yahut kolonize din düzeni karşısında, içerilmek değil, dışta kalabilmek hayattır. Cemevlerinin Alevilerin ibadet mekanı olmasının yanı sıra, hayati önemi aynı zamanda “sivil bir dinselğin” mekansal imkanı ve ifadesi olmasındandır. Alevilik müstakil bir inanç ve ibadet düzeni olarak tanınmalı ve bu doğrultuda cemevleri ibadethane statüsüne kavuşturulmalıdır. Burada, eşit haklar perspektifinden sorun, ibadet yerlerinin genel hukuki statüsünün eşitlik ilkesini her zaman ve tam gözetir nitelikte olmayan bir pozitif düzenlemeler bütününe varlığından kaynaklanan tanınma ve eşit muamele görme sorunudur.

Pozitif hukukta ibadet yerlerinin hukuki statüsü düzenlenirken 4 değişik formülasyonun kullanıldığı görülmektedir:

a- Genel ve soyut küme formülü (ör: “ibadethane”, “ibadet yeri”, “mabet”, “ibadete ayrılmış yer”, vb.)

Bu formül, ibadet yerlerine ilişkin genel kurallar formüle edilirken kullanılan ifadeler arasında eşitlik ilkesi bakımından en sorunsuz olanıdır. Temel hakların da din, inanç ve ibadet gibi genel ve soyut kategoriler üzerinden tanımlandığı bir hukuk düzeninde, ibadethane vb. dini bakımdan nötr terimlerle çalışmak gereklidir ve eşit hak güvencesi sağlanması bakımından bu uygun olacaktır. Burada Alevi ibadeti ve ibadet yerine özgü güncel sorun, hukuk kuralını uygulayan ve dolayısıyla yorumlayan kamu görevlisinin ayini cemi ibadet ya da cem evini ibadet yeri saymakta tereddüde düşmesi ya da olumsuz hükme varmasıdır. Aleviliğin güncel algılanması dikkate alındığında, olumsuz sonucun daha muhtemel olduğu açıktır. Bu nedenle, yorumdaki önyargıyı tereddüde mahal vermeyecek şekilde kırabilmiş olmak kaydıyla bu ifade biçimi, uygun ve başarılıdır.

b- Açık liste formülü (ör: “cami, mescit, kilise, havra ve benzeri”) Açık liste formülü, bazı ibadet yerlerini ismen sayarak içermekte ve diğerlerini “ve benzeri” formülünün sağladığı açıklık (=içerilme ihtimali) içinde bırakmaktadır. Bu formül, matematiksel olarak kapalı olmamakla birlikte, pratikte neredeyse kapalıdır denebilir. Bugünün koşullarında bu dört mabede “benzer” bir beşinciyi tanımak, hatta aklına getirebilmek, bir çok hukuk uygulayıcısından beklenemeyecek bir iştir. Dahası, Alevi inancının İslam inanç evreniyle problematik ilişkisi nedeniyle, “ve benzeri” açıklığının, Alevi ibadeti ve ibadet yerine özellikle kapalı olacağını beklemek

gerçekçi olur. Burada, görünüşte açık olan bu listede ismen sayılmak suretiyle açıkça içerilmek dışında, Aleviler için istenir bir çözüm yoktur.

c- Kapalı liste formülü (ör: “cami, mescit, kilise ve havra”) Kapalı liste formülü, eşitlik bakımından açıkça kusurludur. Sadece bu listede sayılan inançlar ve onlara ait ibadet yerlerini ilgilendiren ve laik devletin meşru düzenleme alanında yer alan ve sair inanç topluluklarına karşı bir ayrımcılık teşkil etmeyecek nitelikte olan bir düzenleme konusu düşünebilmek güçtür. Ve açıktır ki, yukarıdaki nitelikleri taşımayan bir konuda kapalı liste formülüyle düzenleme yapmak, eşitsizliği hukukileştirmek sonucuna götürecektir. Kimi Alevi çevreler, bu kapalı listeye kendi terimleriyle dahil edilmek isteyebilir; ama bu hala bir hak mücadelesi olarak görülebilse de artık bir eşitlik mücadelesi olmaktan çıkmış olur.

d- Özel belirleme formülü (ör: “Cami ve mescit”) Özel belirleme formülü, her durumda problemlidir; ancak pozitif anayasadaki eşitlik düzenini veri kabul ettiğimizde önemli bir ayırım ortaya çıkmaktadır. Bu formülasyon, düzenleme konusuna göre, ya doğrudan ve açık bir kayırma/ayrımcılık sonucu üretmekte, ya da başka ibadet düzenlerine benzer yararlar tanımamak nedeniyle dolaylı bir ayrımcılık üretici olmaktadır. Birinci duruma örnek, 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanununda (Md. 2) yer alan “Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler” hükmüdür. Burada köyün orta malları kümesi “...gibi” edatıyla açık hale getirilmiş bir örnekler listesi ile tanımlanmaktadır. Bu açık listenin, kural olarak başka ibadet düzenlerine ait yerlere

kapalı olmadığı ileri sürülebilir. Bu tezin zayıflığı yukarıda başka örneklerde tartışılmıştı. Ek olarak, bir köyün bir camiye veya orta malı niteliğindeki herhangi bir ibadet yerine sahip olması gereği, eşitlikçi ve yansız bir hukuk düzeniyle bağdaşmaz. Özelde, Alevi nüfusa sahip ve camisi bulunmayan köylerin cami yapımına devlet eliyle teşvik edilmiş oldukları yakın geçmişin zorlama örnekleri de hatırlanacak olursa, bu hükmün bağlantılı olduğu somut sorun netleşir. Sonuçta, 1924 gibi devletin bir resmi dine sahip olduğu bir tarihte konulmuş olan kuralın, resmi din tanımayan, dini tarafsızlık ilkesini benimsemiş ve laik devlet ilkesini yerleştirmiş bulunan bir düzende savunulabilir bir yeri yoktur. İkinci durum, doğrudan doğruya belirli bir küme ibadet yerini düzenleyen hükümlerle ilgilidir. Örneğin, 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un çeşitli maddelerinde olduğu gibi, hususen camiler ve mescitlerin yönetimine ilişkin hükümlerde özel belirleme formülünün kullanılması, pozitif anayasal eşitlik düzeni bakımından, başlı başına ve doğrudan bir ayrımcılık sayılamaz. Bununla birlikte, ortaya çıkan genel tablo içinde, belirli bir ibadet düzeni ve buna ilişkin maddi ve kültürel düzenek içinde yer alan ibadethanelerin hukuki rejiminin sair ibadet düzen ve düzeneklerine ait yerler karşısında kayırılması sonucunun ortaya çıkıp çıkmadığı her durumda ayrıca değerlendirilmelidir. Hukuki eşitliğin teorik bir kavranışında veya evrensel standardın ışığında bir yorumunda, belirli bir inancın pratik düzeninin kamu hizmeti biçiminde örgütlenmesinin eşitsizliği hukukileştirici nitelikte olduğu sonucuna varmamak imkansızdır. Bununla birlikte, mevcut anayasal düzeni temel alan bir eşitlik kavrayışında, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki

mabetlerin hususan düzenlenmelerini anayasal eşitliğe aykırı saymamak gerekecektir. Sonuç olarak, eşitliğin Türk anayasal düzenine özgü istisnalarını oluşturan DİB eliyle cami ve mescitlerin yönetimi dışındaki düzenleme alanlarında özel belirleme formülünün anayasal eşitlik çerçevesine sığmadığı net olarak söylenebilirken; DİB istisnasının yol açtığı eşitsiz durum, daha karmaşık terimlerle tartışılmak durumundadır.

Bu istisna dışındaki genel düzenlemelerde kullanılmış olan özel belirleme formülasyonunun, yerine göre, tamamen kaldırılması ya da yukarıda açıklanan biçimde tereddüt ve sakıncaları giderilmiş açık liste veya genel ve soyut küme formülleriyle değiştirilmesi şarttır.

Cemevleri somut olarak, ibadethane işlevi yanında çeşitli sosyal işlevleri de üstlenmektedir. Buradan hareketle, hiçbir siyasal aktör cemevlerinin ibadethane olmadığını ileri süremez. Bu ölçü üzerinden bakılırsa camilerin de ibadethane statüsü olma vasfı tartışılabilir hale gelir. Cemevlerinin statüsünün ibadethaneye olarak kabulü için, sıkça ileri sürüldüğü gibi, anayasanın temel hükümlerinden olan ve İnkılap Kanunları içinde sayılarak güvence altına alınan, 174. maddenin 3. fıkrasında sayılı, 1341 tarih ve 677 sayılı (Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine....dair) yasanın değiştirilmesine ihtiyaç yoktur.

Hukuki tüm düzenlemelerde esas ve ilkesel olarak soyut küme formülünün uygulanmasıyla cemevlerinin statüsü ilgili yasanın yasakladığı türbe ve benzeri yasa kapsamındaki yerlere iliştilmekten kurtarılabilceği gibi, illa bir düzenlemede açıkça zikredilmek gerekmeden de, sorun örneğin idari yargı

içtihadıyla da giderilebilir. Alevi cem evinin bu kapsamda bulunduğu hükmünü yargı içtihadıyla yerleştirmek, teknik olarak, imkan dışı değildir. Ancak bu yol, açık bir yasal düzenleme yolu ile karşılaştırıldığında, öncelikle zaman alıcıdır. Dahası, yargıda mevcut muhafazakar tutumun etkileri, bugüne dek yerleşmiş içtihadın ve gözlenen performansın ışığında düşünüldüğünde, yargısal yolun başlatıcı değil, ancak birtakım açık düzenlemelerle harekete geçirildiği takdirde tamamlayıcı sonuç vereceğini düşündürmektedir. Örneğin yasa düzeyinde bir düzenlemede kullanılacak bir açık liste formülünde "cem evi" teriminin bir kez anılması, bu belirttiğimiz süreci harekete geçirmekte belki de yeterli olabilecek; genel ve soyut küme ya da açık liste formülleriyle yapılmış sair düzenlemelerin de bu yolda yorumlanmasının önü net olarak açılmış olabilecektir.

Sonuç olarak, tüm yasal düzenlemelerde öncelikle ve ilkesel olarak genel soyut küme formülü doğrultusunda bir tarama yapılması ve buna uygun olmayan ifadelerin değiştirilmesi;

Ancak bu sürecin zaman alıcı olduğu gözetildiğinde, cemevlerinin ibadethane olarak yasal tanınmasının derhal gerçekleştirilebilmesi bakımından, açık liste formülüyle, cemevinin bir yasa metni içinde ibadethane olarak sayılması temel istemimiz olarak kesin çözüme giden yolu açacaktır.

4. Negatif ayırmacığa yol açan ve derhal değiştirilmesi gereken mevzuat hükümleri:

Burada öncelikle **kapalı liste formülüyle** düzenlenmiş ve **ivedilikle değiştirilmesi gerektiğini savunduğumuz** bir hükmü işaret etmekle yetineceğiz.

1. 4736 sayılı Kanun, Md. 1/4'e dayanılarak çıkarılan ve 23/05/2002 tarih ve 24763 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulan 12/04/2002 tarihli ve 2002/4100 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Karar, *İndirimli Tarifeden Yararlanan Kişi ve Kurumlar* başlıklı Md . 2:

“Aşağıda belirtilen elektrik abone grubunda yer alan Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. veya Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. müşterisi kişi ya da kurumlar, bu Kararın 3 üncü maddesinde belirtilen koşullar çerçevesinde 4736 sayılı Kanununun 1 inci maddesinin 1 inci fıkrası hükmünden muaftır. ... f- ibadethaneler (cami, mescit, kilise, havra ve sinagog)”

Devamla **özel belirleme formülüyle** düzenlenmiş ve **Aleviler açısından da sorunlu olduğunu ve değiştirilmesi gerektiğini** kabul ettiğimiz hükümlere gelince:

YASALAR:

1. 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu,
Md. 2: “Cami ...baltalık gibi orta malları bulunan ... insanlar ... bir köy teşkil ederler.”

2. 2005 tarih ve 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ve Elektrik Piyasası

Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Md. 7: "Otogaz istasyonları ve depolama tanklarının, dispenserlerinin, pompa ve aksamalarının, idarî binalarının; metro hatlarına, okullara, camilere, hastanelere, çocuk parklarına ve kamu kullanımının yoğun olduğu tesislere ... olan mesafelerinin teknik düzenlemelere uygun olması ... zorunludur." [HV- Bu hüküm, aynı ifadelerle, lisans yönetmeliğinde de tekrarlanmaktadır: 16.9.2005 tarih ve 25938 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Lisans Yönetmeliği, Md. 26]

3. 1925 tarih ve 677 sayılı Kanun, Md. 1: "Türkiye Cumhuriyeti dahilinde ... bulunan bilümm tekkel ve zaviyeler ... kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir." Bu yasa bilindiği gibi, doğrudan Alevi inançlarına ve Alevi ritüellerinde önemli roller üstlenen aktörlere dönük atıflar içerse de özel olarak, münhasıran Alevilik için çıkarılmış olmayıp Cumhuriyet'in modernleşme ve devlet algısı çerçevesinde şekillenmiş, bu yönüyle Aleviler dışında toplulukları da doğrudan ilgilendiren; bu itibarla değiştirilmesi talep edilecek ya da savunulacaksa, geniş toplumsal kesimlerin oydaşmasının gerekli olduğu bir yasadır. Bu anlamda, özel olarak Alevi sorunuyla sınırlı olarak düşünülmemeli, geniş toplumsal bir mutabakat zemininde ele alınmalıdır.

İDARİ DÜZENLEMELER

4. 11.07.2001 tarih ve 24459 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan CAMİ YAPTIRACAK VEYA ONARACAK DERNEKLERE VE KÖYLERE YAPILACAK YARDIMLAR HAKKINDA YÖNETMELİK, çeşitli maddeler.

(Hususan cami yapım ve onarımının Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından mali desteklenmesini düzenleyen bir yönetmelik. Aynı hususta dernekler kısmını düzenleyen 1980 tarihli ve köyler kısmını düzenleyen 1975 tarihli iki yönetmeliğin yerini almış. Düzenlemenin dayandığı yasal temel gösterilmemiş.)

5. 24.05.1985 tarih ve 18763 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan CAMİLERİN BAKIM ONARIM TEMİZLİK VE ÇEVRE TANZİMİ HAKKINDA YÖNETMELİK, çeşitli maddeler. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü, valilikler ve belediyelerin yapmakla yükümlü oldukları hizmetlerini kapsayan yönetmelik. Yasal dayanağı gösterilmemiş.)

6. 02.11.1985 tarih ve 18916 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İMAR KANUNUNUN 18 İNCİ MADDESİ UYARINCA YAPILACAK ARAZİ VE ARSA DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ ESASLAR HAKKINDA YÖNETMELİK, çeşitli maddeler. (İlgili Yasa maddesinde geçen "cami" ibareleri, yukarıda belirtildiği gibi "ibadet yeri" olarak değiştirilmişti. Bu uygulama yönetmeliğinde ise aynı yöndeki gerekli değişiklikler yapılmamış duruyor.)

7. 14.04.2006 tarih 26139 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan KUZHEY ANKARA GİRİŞİ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ YÖNETMELİĞİ'ne, 10.10.2006 tarih ve 26215 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan KUZHEY ANKARA GİRİŞİ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ YÖNETMELİĞİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK ile ekli, *İhale İşlemleri* başlıklı Md. 27/A:

"(1) 5104 sayılı Kuzey Ankara Giriş Kentsel Dönüşüm Projesi Kanununa ekli Protokol Yolu Sınır Krokisinde gösterilen Kuzey Ankara Giriş Kentsel

Dönüşüm Projesi alan sınırları içerisindeki her tür ve ölçekteki planlar, inşa edilecek resmi ve özel her türlü yapı, alt yapı ve sosyal donatı ile konut, yol, tünel, köprü, hastane, okul, cami ve rekreasyon alanı yapım ve düzenleme işleri için, Arsa Satışı Karşılığı Gelir Paylaşımı veya Kat Karşılığı Yapım işleri uygulamak suretiyle ihale yapılabilir. (2) Yapılacak ihale işlemleri ile ilgili usul ve esaslar İdarece belirlenir.”

Devamla, yukarıda sayılan **üç formülün dışında ara durumda** bulunan ve **müdahale gerektiren** hükümler:

YASALAR

1. 1987 tarih ve 3482 sayılı Kadastro Kanunu, *Kamu Malları* başlıklı Madde 16:

“Kamunun ortak kullanılmasına veya bir kamu hizmetinin görülmesine ayrılan yerlerle Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan sahipsiz yerlerden: A) Kamu hizmetinde kullanılan, bütçelerinden ayrılan ödenek veya yardımlarla yapılan resmi bina ve tesisler, (...namazgah, cami ...ve benzeri hizmet malları) kayıt, belge veya özel kanunlarına göre Hazine, kamu kurum ve kuruluşları, il, belediye köy veya mahalli idare birlikleri tüzelkişiliği, adlarına tespit olunur.”

2. 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu, Md. 91: “İşbu kanunun bir tanesini köy odasında diğer bir tanesini de köyün cami veyahut mektebinde bulundurmayan köy muhtarı kaymakamın emriyle köy sandığına beş lira ceza parası verir.”

3. 1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu, Md 31: “Mülki hudutları içinde verimli Devlet ormanı bulunan köylerde ... köy halkının müşterek ihtiyacı

olan okul, cami, sağlıkevi, köyyolu köprüsü ve köykonağı ihtiyaçları için yapacak emval bu ormanlar civarındaki istif veya satış istif yerlerinden tarife bedeli ile kesme, taşıma ve istif masrafları alınmak suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere verilir...”

İDARİ DÜZENLEMELER

1. 7.8.1959 tarih ve 4/11999 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile konulmuş Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Nizamamesi, Md. 11: “Bu seçimlerde [Ziraat odaları umumi heyet delege seçimleri -HV] ... (r)ey sandıkları ... köylerde ... köy odasına, camiine veya okuluna vaz olunur.”

Sonuç olarak, burada yer verdiğimiz örnekler, tarafımızdan ilk elde saptanan örneklerdir. Bu doğrultuda mer’i mevzuat kesin olarak bir taramadan geçirilmeli ve eşit yurttaşlık algısına, mevcut anayasada dile geldiği ve içkin olduğu üzere laiklik ilkesine aykırı olan ve olabilecek bütün hükümler değiştirilmelidir.

5. Aleviliğin temel dinsel kurumlarının düzenlenmesi ve dedelik sorunu

Gerek bu çalıştay ve işbu toplantı öncesinde kamuoyuna yansıyan kimi yaklaşımlardan ve gerekse Hükümet tarafından son iki yıl içinde sürekli gündeme getirilen Alevilik açılımlarının içeriğinden bildiğimiz gibi, Aleviliğin dinsel yapılanmasına dönük resmi, yani siyasal ve hukuksal girişimlerde bulunulmak

istenmekte ve hatta kimi Alevi çevreler de kendi temsil ettikleri Alevilik algısının DİB içinde kurumsallaşması, bu olmuyorsa bu Alevilik algısına özel bir yapılanmanın inşasını savunmaktadırlar.

Ancak bizler, bu rapor boyunca dile getirmeye çalıştığımız anlayış gereği, devletin Aleviliğin şimdiye değin devletin doğrudan düzenleyici müdahalesine maruz kalmamış inançsal yapısına ve buna uygun olarak gelişmiş, başta dedelik olmak üzere, temel kurumlarına müdahil olmasının kesinlikle son derece tehlikeli olduğunu ve aynı kesinlik ölçeğinde kaçınılması gereken bir tutum olduğunu kabul ediyoruz.

Dedelik kurumununa müdahale edilmesi, bu kurumun kendi inançsal meşruiyetini ve bu meşruiyet ölçeğinde varlığının anlamını tümüyle imha edecek ve bunun yerine devlet merkezli bir kurumsallaşmayı geçirecektir. Böylesi bir kurumsallaşmanın baştan beri saydığımız bütün siyasal ve hukuksal sakıncaları içereceği ve laiklik ilkesiyle kökten çelişeceğini söylemeye bile gerek yoktur. Laiklik ilkesine tümüyle aykırı, eşitlik bakımından kabul edilemez bir inançsal düzenlemenin içine, Aleviliğin kurumlarının da çekilmesi ve Aleviliğin de buna tabi olması, mevcut yanlışlığı, eşitsizliği ve ayrımcılığı düzeltmez; tersine ağırlaştırır. Bizler, ilgili Alevi örgütleri olarak böylesine eşitsizliği meşrulaştıran, yaygınlaştıran, ağırlaştıran bir düzenlemenin kesinlikle karşısında olduğumuzu ve buna karşı demokratik düzen içinde gerekli bütün araçlarla mücadeleden kaçınmayacağımızı şimdiden beyan ederiz.

Aynı baptan olmak üzere, dedelere şu ya da bu kurum aracılığıyla kadro tahsis edilerek maaşa bağlanmaları yoluyla, imamların ardından, ücretli

yeni bir dinsel kesimin yaratılmasının karşısında olduğumuzu da belirtiriz. Her inanç topluluğu kendi dinsel gereksinimlerini kendisi finanse etmelidir.

Dedelerin nasıl yetiştirileceği, kimlerin dedelik yapıp yapamayacağı, dedelerin yapacağı hizmetlerde aranacak ölçütler ve koşullar tümüyle Alevilik öğretisinin iç konularıdır ve orada da belirli bir düzene bağlanmış durumdadır. Bu düzene müdahale edilmesi açıkça yeni bir Alevilik inşası anlamına gelecek ve bu da Alevilik sorununun çözümüne hizmet etmeyeceği gibi, çözülmek istenen yeni bir Alevilik sorununun inşası demek olacaktır.

6. Hacı Bektaş Veli Dergahı'nın Durumu

Bilindiği gibi hali hazırda Hacı Bektaş Dergahı müze olarak ziyarete açıktır. Ancak dergahın müze olarak ziyarete açılma süreci bile açıkça Aleviler aleyhine bir ayrımcılığı işaret etmektedir. 1925 tarihli Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanun gereği Konya'daki Mevlana Dergahı'yla birlikte Hacı Bektaş Dergahı da kapatılmıştı. Ancak M. Kemal Atatürk Mevlana Dergahı'nın müze olarak açılma talebinde bulunmuş ve bu dergahın sahip olduğu bütün eşyalar, istisnai bir biçimde, korunarak 1927'de de bu dergah müze haline getirilmiştir. Hacı Bektaş Dergahı ise, tüm eşyalarına ve değerli kitaplarına el konularak o günkü Vakıflar İdaresinin gözetimine, aslında unutulmuş ve yıkılışa terk edilmiştir. 1958-1964 yılları arasında restore edilerek yok olmaktan kurtarılan dergah, 16 Ağustos 1964 günü müze olarak ziyarete açılmıştır.

Hacı Bektaş Veli Türbesi ve bir bütün olarak

dergah (1834 yılında yapılan cami istisna tutulmak üzere) Alevi toplulukların tümü için önemli bir kült merkezi, bir bölümü içinse adeta Hac merkezidir. Aleviliğin en önemli merkezlerine ziyaretçi statüsünde ve ücret karşılığı girmeleri kabul edilemez. Dergahın asıl sahibi Alevi topluluklardır ve asıl sahiplerine teslim edilmelidir.

Ancak öncelikle mevcut durumdaki karışıklık giderilmelidir. Buna göre, dergaha sonradan eklenen, 1826 büyük Yeniçeri kıyımı ve bunu takip eden büyük Alevi-Bektaşî kovuşturmasının ve kıyımının ürünü olan 1834 tarihli cami müze statüsü dışında tutulmakta ve dileyenler ücret ödemediği burda ibadet edebilmektedirler. Alevilikte ibadet yeri olarak cami kabul edilmediğinden, gerçekte caminin ücretsiz olarak ibadete açık ama dergahın ücretli olarak yalnızca ziyarete açık tutulması başlı başına bir sorundur ve derhal çözümlenmelidir.

Öncelikle bu cami, Aleviler açısından büyük bir katliamın işareti olarak dergaha eklenmiştir ve orada varlığını sürdürmektedir. Yanıtlanması gereken soru şudur: Bu cami dergahın bütünlüğü içinde midir? Eğer, katliam nişanı olarak görülüyor, dergahın bir parçası olarak görülüyorsa, yani dergah bir bütün olarak ele alınıyorsa bu cami de mevcut müze statüsünün kapsamı içinde demektir ki bu durumda bu camiye de ücretli giriş mümkün olabilmeli, cami yalnızca ziyarete açılmalı ve ibadete kapatılmalıdır. Laik olduğu ve inançlar karşısında mesafeli olduğu kabul edilen bir devlette kurumsal ve yasal bir örneklik esastır. Yasanın soyutluğu ilkesi bunu şart koşar.

Dergahın bütünlüklü olduğu kabulü altında, caminin ibadete açık tutulması dergahı ibadete

kapatan yasanın amir hükmü gereğince ise (yasada, kapatılanlar bahis konusu yapılarak “bunlardan mevzu usulü dahilinde halen cami veya mescit olarak kullanılanlar ipka edilir” (yerinde bırakılır) denilmektedir.) bu durumda cami ile dergah bir bütün olarak tasarlandığına göre, bu bütünlük derhal ibadete açılmalıdır.

Tersine, dergah bütünlüklü olarak görülmüyorsa, cami ayrı olarak değerlendiriliyorsa, bu durumda caminin dergah içinden geçişi kapatılmalı, camiye dergah dışından erişim sağlanmalıdır.

Bizler, hukuk devletinin gereği olarak eşitlik adına yapılması gereken soyut düzenlemeler adına hiç kimsenin ibadetini engellemek gibi bir talebe sahip değiliz. Ancak, aynı şekilde, hiçbir siyasal iradenin de belirli bir ibadeti Alevilere dayatarak, Alevilerin kendi ibadet yerlerini ve biçimlerini yasaklamasını da kabul edemeyiz.

Bu durumda ilkesel olarak yapılması gereken şey, dergahın, halen Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde bulunan mülkiyetiyle birlikte, bir bütün olarak derhal Alevilere, gerçek sahiplerine geri verilmesi ve ibadete açılmasının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Aynı şekilde bugün çeşitli müzelere dağılmış halde bulunan dergaha ait tüm eşyalar ve elde kalmış, yağmalanmaktan kurtulmuş külliyat da dergahla birlikte Alevilere devredilmelidir. Dergahın kurumsal düzeyde devir-teslim işlemlerinin nasıl yapılacağı ayrı bir düzenleme konusu olmalıdır ve bu düzenleme hazırlıkları tümüyle Alevilerden, Alev örgütlerinden ve temsilcilerinden oluşan bir teknik komite tarafından yürütülmelidir.

Ancak, sorun konusunda iyi niyetle ve yol almak adına adım atılmak isteniyorsa, ilk elde, derhal

yürürlüğe sokulmak üzere, şimdiye değin ilgili bakanlığın takdiriyle uygulanan, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Şenlikleri kapsamında ücretsiz giriş olanağı hukuken düzenlenmeli ve kalıcılaştırılmalıdır; devamla, Alevilerin kutsal gün ve aylarında ücret uygulaması kesinlikle yapılmamalıdır. Aynı baptan olmak üzere, Dergah'a çeşitli ritüelleri gereği ziyarette bulunduğu açık olan hiç kimseden hiçbir koşulda ücret talep edilmemelidir. Ek olarak Dergah haftanın belirli günlerinde (turizm şirketlerinin paket programlarıyla yapılan ziyaretler istisna tutulmak üzere) tümüyle ücretsiz olarak ziyarete açılmalıdır.

7. Kur'an Kursları, İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri Sorunu

Ülkemizin siyasal ve sosyolojik olarak belirli ve hakim bir Sünni algı doğrultusunda dinselleştirilmesinde, en önemli rolü üstlenen kuruluşlar olarak "meslek lisesi" sıfatı örtüsü altında, tümüyle Sünni endoktrinasyona dönük olarak faaliyet yürüten İmam-Hatip liseleriyle, aynı endoktrinasyonun bir parçası olan İlahiyat Fakülteleri gelmektedir. Ayrıca Kur'an Kursları aracılığıyla da bu endoktrinasyon daha küçük yaşlara kadar genişletilmektedir. Adı geçen kurumlar ve kurslar ülkemizde farklı inançlılar aleyhine gelişen ayrımcılığın, mikro düzeyden makro düzeye kadar yaygınlaşmasında öncü bir rol üstlenmektedirler. Farklı inançlılardan milyonlarca yurttaşın vergileriyle kamu bütçesinden finanse edilen bu kurumlar, yalnızca ait oldukları inancın misyonerliğini üstlenmiş durumdadırlar. Türkiye'deki siyasal ve sosyolojik

yapının özellikleri, bu kurumların tarihi ve örgütlenme tarzları gözetildiğinde, bu kurumların içeriden dönüştürülme olanağı olmadığı anlaşılır. Kaldı ki laiklikle karakterize olduğu iddia edilen bir sistemde devletin, kamu bütçesiyle, herhangi bir inancı finanse etmesi düşünülemez. Bu nedenle, ilgili kurumların müfredatında yapılacak küçük müdahalelerle ya da fakülte düzeyinde oluşturulacak yeni anabilim dalları ya da üniversite öçeğinde farklı inançlara yönelik enstitü oluşumlarıyla, bu kurumların merkezinde yer aldığı sorunlar yumağı çözülemez.

Bu doğrultuda bu kurumların tümüyle kapatılarak, karşıladıkları gereksinimler için yeni ve farklı statüde kurumlar oluşturulması bir gerekliliktir. Burada temel ilke, her inancın bizzat o inanç sahiplerince finanse edilerek, yine bizzat kendileri tarafından öğretilerek yeniden üretilmesidir. Ancak bu gerçekleştirilene değin, Hükümet'in Alevi sorunu dahil, farklı inançlı yurttaşlarına eşitlik ilkesi dahilinde yaklaştığı varsayımıyla, bir geçiş planı yürürlüğe sokulmalıdır. Buna göre:

a. Ülkemiz Sünni nüfusunun gereksinim duyduğu ve belirli bir periyod dahilinde gereksinim duyacağı din hizmetlilerinin sayısı, niteliği ve düzeyi, ülke çapında, DİB ve İlahiyat Fakültelerinden temsilcilerin katılmadığı, akademik-teknik bir araştırma komitesi tarafından saptanmalıdır.

b. Hazırlanacak olan rapora göre, yalnızca teknik gereksinimle sınırlı olarak, mevcut İmam-Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri'nin sayısı hızla azaltılmalıdır.

c. Bundan böyle yeni İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi kesinlikle açılmamalıdır.

d. Mevcut her iki kurumun da öğrenci

kontenjanları, öğretmen ve öğretim üyesi kadroları, derhal azaltılmalı; yeni kontenjan ve kadro tahsis edilmemelidir.

e. İhtiyaç fazlası durumunda olan liseler, derhal bütün olanaklarıyla genel liseye dönüştürülmeli; ihtiyaç fazlası durumunda olan ve kapatılan İlahiyat Fakülteleri'nin nasıl kullanılacağı ise ilgili üniversitelerin tasarrufuna bırakılmalıdır.

f. Bu kurumların mezunları, gerek üniversiter sisteme, gerekse üniversite sonrası kamu hizmetlerine girişte kesinlikle ve yalnızca kendi formasyonlarıyla sınırlı alanlara yönlendirilmeli ve bundan ödün verilmemelidir.

g. İlkesel olarak gerek lise ve gerekse üniversiter düzeyde özel ve paralı dinsel okullar ile yine ücretli olmak kaydıyla dinsel mahiyetli kurslar açılmasının önündeki engeller kaldırılmalı, bu nitelikteki okul ve kursların kamusal finansmanına derhal son verilmelidir.

h. Aynı baptan olmak üzere, devlet ihtiyaca binaen elinde tuttuğu dinsel eğitim veren kurum ve kuruluşları, belirli bir planlama doğrultusunda özelleştirmeyi ve dinsel eğitimi, o inancın sahiplerine bırakmayı kendisine hedef olarak koymalıdır.

ı. DİB dinsel eğitim veren bir kurum olmaktan çıkarılmalı, Kur'an Kursları tümüyle ilgili inanç sahiplerinin alanına terk edilmelidir. Bu alanda devlet özellikle çocuk ve gençlerin ruh sağlığı, gelişim koşullarını gözeterek denetleyici olmalı, belirli bir yaşın altındaki hiçbir çocuk velisi istese dahi, bu kurslara kabul edilmemelidir.

i. Devlet ve Hükümet, dinsel eğitimi veren değil, laiklik çerçevesinde denetleyen olmalıdır. Bu

denetimin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi için devletin gerçek anlamda “dinsizleştirilmesi”nin ve buna uygun yeni kurumsal yapılanmaların gerektiği açıktır.

8. İlk ve Orta öğretimin ayrımcılıktan arındırılması:

İçinde bulunduğumuz toplumda negatif ayrımcılık yalnızca zorunlu din dersleriyle ya da DİB ve benzeri dinsel nitelikli kurum ve kuruluşlar eliyle üretilmemekte, aynı zamanda genel ilk ve orta öğretim aracılığıyla da üremekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Bu nedenle ilk ve orta öğretimde, ayırım gözetilmeksizin, her seviyede MEB müfredatının yeniden gözden geçirilmesi ve özellikle ders materyallerinin ayrımcılığa karşı taranması ve devamla okullarda ayrımcılığın sürekli izlenmesi temel önemdedir.

Bu çerçevede:

a. Bütün müfredat, başta farklı inançlar ve inançsızlar aleyhine geliştirilen ayrımcılık olmak üzere, dil, din, cinsiyet, etnik köken, renk, ırk gibi, uluslararası insan hakları normları doğrultusunda taranmalı ve elden geçirilmelidir.

b. Kullanılan bütün ders kitapları ayrımcı ifadelerden, örneklerden, uygulama çalışmalarından, vb. arındırılmalıdır.

c. Özellikle Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Yurttaşlık Bilgisi, Milli Güvenlik, Felsefe grubu dersleri gibi sosyal ve kültür derslerinin materyalleri kesinlikle taranmalı ve ayıklanmalıdır.

d. Aynı şekilde, pozitif bilimlerle ilgili tüm ders materyalleri, pozitif bilimin sınırlarını aşan ve doğrudan pozitif bilimleri dinle ikame etmeye çalışan yaklaşım ve her tür değiniden, örnek ve uygulamadan arındırılmalıdır.

e. Tüm dersler için ayrıca okunması önerilen, türü ne olursa olsun bütün metinler taranmalı ve ayrımcı ifadeler içeriyorsa kesinlikle önerilmemelidir.

f. Ayrımcılığın teşhis ve tanımlanmasında uluslararası hukukun geliştirdiği normlar esas alınmalıdır.

g. İster öğrencilerine karşı, isterse meslektaşlarına karşı, negatif ayrımcılık yapan öğretici ve yönetici kadrosu hakkında derhal tüm yasal, idari ve cezai işlemler, caydırıcı, sonuç alıcı ve hiçbir biçimde belirsizliğe meydan vermeyecek açıklıkta ve kesinlikte uygulanmalı ve şimdiye değin birden çok kez görüldüğü gibi bu kişilerin en hafifiyle yaptırımsız bırakılarak görmezden gelinmesi ya da daha ötesi çeşitli biçimlerde terfi ettirilerek ödüllendirilmelerinin önüne geçilmelidir.

D.KAMU HİZMETLERİNDE AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ

Aleviler ve farklı inanç sahipleri aleyhine işletilen ayrımcılık süreç ve uygulamaları yalnızca mevcut normatif hukuksal-siyasal yapılanmadan, formel eşitsizlikçi ve ayrımcı işlemlerden kaynaklanmamakta, aynı zamanda kamu görevlilerinin Aleviliği ve farklı inançları anlamlandırma ve algılama biçimlerinden ve görevlerini yerine getirirken, bu biçimleri temel ve biricik referans olarak kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Hatta çoğunlukla Aleviler üzerindeki baskıcı uygulamalar kamu görevlilerinin bu ve benzeri yaklaşımları sayesinde yaygınlaşmakta, ağırlaşmakta ve görünür hale gelmektedir.

Bu yaklaşımın en çarpıcı örneği Alevi köylerine zorla cami yaptırılmasıdır. DİB ve resmi yetkililer hiçbir köye zorla cami yapılmadığını beyan ederken tümüyle formel çerçeveyi referans almakta, bu çerçevenin arkasına gizlenen ayrımcılık uygulamasını ve baskıyı görmezden gelerek yok saymaktadırlar. Buna göre, kamusal hizmetlerden eşit ölçüde yararlanma hakkına sahip olan ama camisi bulunmayan Alevi köylerine, yerel kamusal görevlilerce cami talebinde bulunmaları koşuluyla hizmet götürülmekte, gereksinimlerini karşılayabilmek için Alevi köylüler kendi rızaları hilafına cami talebinde bulunmak zorunda kalmaktadırlar. Bu anlamda Alevi köylüler cami ile hizmet arasında sıkıştırılmaktadır.

Bir diğer yaygın uygulama kamu görevlilerinin yerel ölçekte kullanımına sunulan kaynak ve fonların,

yerel ölçekli dağıtımında Aleviler aleyhine tasarrufta bulunulmasıdır. Öyle ki halk arasında FakFuk Fon olarak adlandırılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan yardım alabilmek için bile Alevi olmamak önkoşulu ileri sürülebilmektedir. Ayrıca bu fondan kimlerin yararlanabileceğine karar veren heyet içinde DİB mensuplarının bulunması kesinlikle kabul edilemez ve ivedilikle bu görevliler ilgili komisyonlardan çıkarılmalıdır.

Bir diğer uygulama gerek yerel kamusal otoritelerin, gerekse merkezi hükümetin izlediği personel politikalarında belirginleşmekte, informel olarak Alevilik ve farklı inançlılar aleyhine uygulamaların son hızla sürmektedir. Bu ülkede Alevi olmak demek, eşit koşullar altında girilen bir iş ya da kadro başvurusunun baştan reddedilmesi anlamına gelebilmektedir. Bu bağlamda, hali hazırda şu ya da bu düzeyde istihdam edilen Aleviler de terfi ve yükselmeleri çeşitli biçimlerde önlenerek, işyerlerinde özellikle hakim Sünni inancın kendi özel günlerinde sıklıkla taciz edilmekte, zorla namaz ya da oruç uygulamalarına sürüklenmekte ya da her nedense, bu ülkenin neredeyse bütün kamu kurum yemekhaneleri her Ramazan ayında tadilata girmektedir!

Yerel ve merkezi kamu otoriteleri hakim Sünnilik algısı çerçevesinde kendilerini kamusal alanların biricik sahibi ve koruyucusu saymakta, Sünnilik dışındaki inançların ve inançsızlığın kamusal alanda görünürlüğünü her ölçekte yok etmek için özel bir çaba sarfetmektedir. Aleviler, yürüttükleri siyasal toplumsal mücadelelerle kamusal görünürlüklerini artırmayı başardığı ölçüde, bu kez de ilgili otoriteler Alevi kamusunu kendilerince şekillendirme gayretleri göstermekte, kendi protokol algılarını Alevi sivil

toplum kurumlarına da dayatmaktan geri durmamaktadırlar. Örneğin, Alevilikle ilgili bir panelde DİB'in eleştirilmesi üzerine "ben burada devleti eleştirtmem" diyerek toplantıyı kesme çabaları, bu olmadı mı toplantıyı terkederek ortamı germe girişimleri, herhangi bir Alevi etkinliğinin açılışında, sanki bu ülkede İstiklal Marşı'nın nerelerde, niçin ve nasıl okunacağına ilişkin bir düzenleme yokmuş gibi, "İstiklal Marşı okumayan haindir" diyerek daha baştan Alevi kamuoyuna müdahale girişimleri, ülkemizde en üst düzeyde kamu otoritelerinin sıklıkla başvurduğu uygulamalardır.

Kamu otoriteleri ve görevlilerinin nezdinde bu ülkenin belli coğrafya parçalarında doğmak, Tunceli gibi, başlı başına bir suç, bir günah olarak algılanmakta, sıklıkla nüfus cüzdanında doğum yeri olarak bu gibi bölgelerde doğduğu kayıtlı olanlar, en rutin süreç ve uygulamalarda bile ciddi bir tacize, aşağılanmaya ve ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır. Özellikle Türk Emniyet teşkilatı nezdinde Alevi olmak demek baştan suçlu olmak, komünist olmak, bölücü olmak, sapık olmakla eşdeğer bir muamele görmek anlamına gelmektedir.

Yerel ve merkezi kamu otoritelerinin, hakim Sünnilik algısı doğrultusunda ülkenin siyasal ve toplumsal olarak dinselleştirilmesinde öncü, taşıyıcı, kolaylaştırıcı, teşvik edici bir rol üstlendiği bizim için açık ve kesin bir olgudur. Bu anlamda da bu otoriterlerden kaynaklanan ve içki ruhsatlarının iptali, içki yasağı, elele tutuşan gençlerin hırpalanması, dövülmesi, oruç tutmayanlara dönük öldürmeye varan linç girişimleri vb. örneklerle tezahür eden ve mahalle baskısı olarak gizemselleştirilen baskı aslen mahalle baskısı değil, doğrudan siyasal bir baskı mahiyetindedir. Bu çerçevede:

a. Mevcut Hükümet, Alevi sorununu çözümünde içtenlikli ve kendi seçmen tabanıyla koşullu olmayan, kurumsal ve hukuksal, siyasal güvencelerle berkitilmiş adımlar atmak istiyorsa, yukarıda saydığımız örnekler gibi örnekler üzerinden öncelikle merkezi ve yerel kamu otoritelerini bu anlamda düzenli ve sürekli olarak gözetim ve denetim altında tutup izleyerek, ayrımcılığın görüldüğü yer ve örnekte, hiçbir belirsizliğe meydan vermeksizin derhal ve kararlı bir biçimde üstüne gitmeli, buna dönük denetim ve izleme mekanizmaları oluşturmaları olmalıdır.

b. Alevi köylerine gizli-açık baskı yoluyla 1980 Askeri darbesinden bugüne yapılan camiler ibadethane statüsünden çıkarılmalı, mevcut binalar köün ortak iradesinin tasarrufuna bırakılmalı, buralardaki imam kadroları iptal edilerek ilgililer merkeze çekilmelidir.

c. Uluslararası hukuk normları çerçevesinde, en kısa zamanda geniş kesimlerin katılımıyla bir Ayrımcılık Yasası Taslağı hazırlanmalı ve bu taslak genel kamuoyunun görüşüne ve değerlendirmesine sunulduktan sonra, ivedilikle yasama organınca kabul edilmeli ve siyasal-kamusal yaşamın bütün cephelerinde ilgili yasanın kesinlikle ve titizlikle uygulanacağına dair toplumun tüm kesimlerine Hükümetçe çok güçlü bir mesaj verilmelidir.

d. İlgili yasa kapsamında, ayrıca doğrudan yaptırım ve tazmin ettirme gücü olan Ayrımcılık İzleme ve Denetim Kurulu oluşturulması düşünülmelidir. İlgili kurulda ayrımcılık tehdidiyle ya da bilfiil uygulamalarıyla karşı karşıya olan kesimler için, teknik ve akademik kadro dışında, sabit kotalar ayrılmalıdır.

e. Başta Emniyet ve Jandarma olmak üzere İç İşleri, Milli Savunma, Milli Eğitim, Sağlık, Dış İşleri, alışma ve Sosyal Güvenlik, Maliye, Kültür ve Turizm Teşkilatı olmak üzere, bütün bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatları, devamla merkezi ve yerel otoriteler sistemli ve düzenli olarak ayrımcılığa karşı farkındalık ve duyarlılık eğitimine tabi tutulmalı, bu eğitimler için Alevilerden, Alevi kurumlarından, örgütlerinden ve diğer ayrımcılığa uğrayan kesimlerden destek alınmalıdır.

f. İlk ğretim seviyesinden başlanarak tüm öğrenciler ayrımcılığa karşı düzenli ve sistemli konferanslar, paneller, kurslar, seminerler vb araçlar kullanılarak duyarlı kılınmalıdır.

E.KAMUSAL YAYINCILIĞIN AYRIMCILIKTAN ARINDIRILMASI

Ülkemizde zel televizyon yayıncılığının önündeki engeller, bu düzenlemelere ilişkin itirazlarımız saklı kalmak kaydıyla, belirli lde kaldırılmışken, kamu adına yayın yapan radyo ve televizyon kurumlarının laik olduğu öne sürülen bir ülkede, belirli ve hakim bir

dinin çerçevesi içinde ve yalnızca ilgili hakim inançlılara dönük olarak program üretmesi ve yayınlaması, bu yolla tüm toplumsal katmanları hakim dinsel ölçekte dindarlaştırma girişiminde bulunması kabul edilemez. Bu nedenle:

- i. Kamu radyo ve televizyonculuğunda yer alan ve özellikle Sünni Müslümanlık biçiminin özel günlerinde yoğunlaşan ama onun dışında da rutin olarak üretilen ve yayını sürdürülen bütün dinsel içerikli programların üretimi ve yanına derhal son verilmelidir.
- ii. Bu ülkede, kamu fonlarıyla finanse edilen ve kamuya ait olan TRT, nasıl bu ülkenin diğer inançlılarının, örneğin Gregoryenlerin, Katoliklerin, Ortodoks ve Protestanların, Ezidiler ve Suryanilerin, Bahailer ve bütün çeşitliliği ile Alevi toplulukların kendi kutsal günlerinde özel program üretmiyor ve yayınlamıyorsa, aynı kural Sünnilik için de geçerli olmalıdır.
- iii. Sünniliğin yanı sıra, Aleviliğin büyük bir nüfus gücüne sahip olduğundan hareketle, Alevilerin özel günlerinde de yayın yapmaya başlamak, hukuksal ilkeyi yanlışlamadığı gibi, yapılan yayının kamu adına siyasal iktidarlara karşı son derece hassas bir kurumca üretiliyor oluşu daha baştan şaibe yaratacağı gibi, aynı ölçüde, her kesimin ortak malı durumunda olması gereken TRT'yi belli dinsel kesimlerin propaganda aracına dönüştürme ve giderek din içinde boğulma tehdidiyle baş başa bırakır. Bu nedenle Sünniliğin yanı sıra Alevilik için de program üretmek sorunu

kesinlikle karmaşıktır ve içinden çıkılmaz hale getirir.

Sıralanan nedenlerle bu tür girişimlerin karşısında olduğumuzu belirtmek isteriz.

F. MADIMAK OTELİ MÜZE YAPILMALIDIR

Alevilerin Sivas Madımak Oteli'nin "Utanç müzesi"ne dönüştürülmesi istemi, kimi çevrelerin savlarının aksine, Alevi toplulukların yas ve acıyı ebedileştirme arzusundan kaynaklanmamaktadır. Bilindiği gibi, Sivas katliamı bu ülkede tekil bir örnek değildir. Aksine, Cumhuriyet dönemini de kapsayan, Aleviliğin yüzlerce yıllık tarihinin barındırdığı katliamlar zincirinin bir halkasından ibarettir. Ancak artık ülkemiz bu ayıbıyla yüzleşmek ve acının bütün yükünü ve ağırlığını tek başına taşıyan Alevi toplulukların sırtından almak zorundadır. Bu doğrultuda Madımak Oteli'nin müze yapılması talebi aynı zamanda acının paylaşılması ve katliamın utancıyla yüzleşilmesi talebidir de. Madımak Oteli müze yapılmalıdır ki gelecek kuşaklar ve bu katliamı yaşayan, paylaşan, tanık olan herkes Alevilere ve Aleviler gibi ayrımcı uygulamalara ve acılara uğratılmış topluluklar karşısında başımızı utançla eğebilelim ama aynı zamanda, bir daha böylesi olayların yaşanmaması için gerekli dersi almak üzere, Alevilerin sırtına yüklenen anımsama yükünü paylaşabilelim.

Bu anlamda bizler Madımak Oteli'nin müze yapılması istemimizden kesinlikle vazgeçmeyeceğimizi belirtmek isteriz.

SONUÇ

İşbu raporda belirtilen değerlendirmeler, saptamalar, öneriler ve istemlerin gerek ilgili çalıştay boyunca ve gerekse Alevilikle ilgili bundan sonraki tüm süreçlerde, tarafımız adına temel esasları ve kırmızı çizgileri oluşturduğunu; bu zeminde ilgili raporun gerektiğinde güncelleneceğini, buradan hareketle gerekli gördüğümüz her zeminde, demokratik düzen çerçevesinde ve buna uygun araçlarla mücadele edeceğimizi, mücadele süreçlerinin sorunun doğrudan tarafı olan devlet ve Hükümet ile çeşitli siyasal aktörlerle diyalogu kesinlikle dışlamadığını beyan ederiz.

**ALEVİ KÜLTÜR DERNEKLERİ GENEL MERKEZİNE BAĞLI
ŞUBELERİN LİSTESİDİR**

1	Adana Şube	20	Bursa Şube
2	Adıyaman Şube	21	Çepnibektaş Şube
3	Afyonkarahisar Şube	22	Çepnidere Şube
4	Akhisar Şube	23	Denizli Şube
5	Aktepe Şube	24	Dikili Şube
6	Aliağa Şube	25	Doğanşehir Şube
7	Altındağ Şube	26	Elazığ Şube
8	Altınoluk Şube	27	Esenyurt Şube
9	Anamur Şube	28	Gaziantep Şube
10	Ankara Şube	29	Geçit Şube
11	Antalya Şube	30	Göksün Şube
12	Aydın Şube	31	Gölbaşı Şube
13	Bağarası Şube	32	Güzelbeyli Şube
14	Bandırma Şube	33	Harmandalı Şube
15	Bayraklı Şube	34	Isparta Şube
16	Beylikdüzü Şube	35	İnegöl Şube
17	Bozyazı Şube	36	İskenderun Şube
18	Buca Şube	37	İslahiye Şube
19	Burhaniye Şube	38	K.Maraş Şube

- 39 **Kadirli Şube**
- 40 **Karabağlar Şube**
- 41 **Karadeniz Ereğli Şube**
- 42 **Kars Şube**
- 43 **Karşıyaka Şube**
- 44 **Keçiören Şube**
- 45 **Kemah Şube**
- 46 **Kemer Şube**
- 47 **Kınık Şube**
- 48 **Kırıkkale Şube**
- 49 **Kırşehir Şube**
- 50 **Kocaeli Şube**
- 51 **Konak Şube**
- 52 **Konya Ereğli Şube**
- 53 **Konyaaltı Şube**
- 54 **Kömür Şube**
- 55 **Köşk Şube**
- 56 **Kuşadası Şube**
- 57 **Mamak Şube**
- 58 **Manavgat Şube**
- 59 **Mecitözü Şube**
- 60 **Menderes Şube**
- 61 **Mersin Şube**
- 62 **Mertekli Şube**
- 63 **Molla Şube**
- 64 **Mudanya Şube**
- 65 **Narlı Şube**
- 66 **Nazilli Şube**
- 67 **Ordu Şube**
- 68 **Osmaniye Şube**
- 69 **Pazarcık Şube**
- 70 **Salihli Şube**
- 71 **Samandağı Şube**
- 72 **Sarıyer Şube**
- 73 **Seferihisar Şube**
- 74 **Selçuk Şube**
- 75 **Silifke Şube**
- 76 **Silivri Şube**
- 77 **Sincan Şube**
- 78 **Sivas Şube**
- 79 **Soma Şube**
- 80 **Söke Şube**
- 81 **Suluova Şube**
- 82 **Şambayat Şube**
- 83 **Şanlı Urfa Şube**
- 84 **Urla Şube**
- 85 **Uşak Şube**

86 **Yaylakonak / Balyan
Şube**

87 **Yenice Şube**

88 **Yozgat Şube**

89 **Yuvalı / Finike Şube**

90 **Zile Şube**

HACI BEKTAŞ VELİ ANADOLU KÜLTÜR VAKFI GENEL MERKEZİNE BAĞLI ŞUBE LİSTESİDİR

1 **Adana / Merkez**

2 **Adana / Ceyhan**

3 **Adıyaman / Merkez**

4 **Amasya /
Gümüşhacıköy**

5 **Amasya / Merzifon**

6 **Amasya/Suluova**

7 **Ankara / Altındağ**

8 **Ankara / Mamak**

9 **Antalya / Merkez**

10 **Aydın / Kuşadası**

11 **Aydın / Merkez**

12 **Bornova / İzmir**

13 **Çorum / Merkez**

14 **Datça / Muğla**

15 **Denizli / Merkez**

16 **Erzincan / Merkez**

17 **İskenderun / Merkez**

18 **İstanbul / Okmeydanı**

19 **İzmir / Merkez**

20 **İzmit / Körfez**

21 **K.Maraş / Elbistan**

22 **K.Maraş / Nurhak**

23 **Manisa / Merkez**

24 **Mersin / Merkez**

25 **Narlıdere / İzmir**

26 **Silivri**

27 **Sivas / İmranlı**

28 **Sivas / Merkez**

29 **Sivas / Zara**

30 **Yalova / Merkez**

©

İşbu raporun bütün yayın hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında kısmen ya da tamamen, herhangi bir biçimde çoğaltılması, dolaşıma sokulması ilgililerin iznine bağlıdır.